Staten-Generaal A 1/2

Vergaderjaar 2026-2027

37 032 (R 2229) Kaderverdrag van de Raad van Europa inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving; Faro, 27 oktober 2005

Nr. 1 Brief van de minister van Buitenlandse Zaken

Aan de Voorzitters van de Eerste en van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 18 september 2026

Overeenkomstig het bepaalde in artikel 2, eerste en derde lid, en artikel 5, eerste en tweede lid, van de Rijkswet goedkeuring en bekendmaking verdragen, de Raad van State van het Koninkrijk gehoord, heb ik de eer u hierbij ter stilzwijgende goedkeuring over te leggen het op 27 oktober 2005 te Faro tot stand gekomen Kaderverdrag van de Raad van Europa inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving (Trb. 2025, nr. 15).

Een toelichtende nota bij dit verdrag treft u eveneens hierbij aan.

De goedkeuring wordt voor het gehele Koninkrijk gevraagd.

Aan de Gouverneurs van Aruba, Curaçao en van Sint Maarten is verzocht hogergenoemde stukken op 5 oktober 2026 over te leggen aan de Staten van Aruba, Curaçao en van Sint Maarten.

De Gevolmachtigde Ministers van Aruba, Curaçao en van Sint Maarten zijn van deze overlegging in kennis gesteld.

De minister van Buitenlandse Zaken,
T.B.W. Berendsen

Ter griffie van de Eerste en van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal ontvangen op 5 oktober 2026.

De wens dat het verdrag aan de uitdrukkelijke goedkeuring van de Staten-Generaal wordt onderworpen kan door of namens één van de Kamers of door ten minste vijftien leden van de Eerste Kamer dan wel dertig leden van de Tweede Kamer of door de Gevolmachtigde Ministers van Aruba, Curaçao en van Sint Maarten te kennen worden gegeven uiterlijk op 4 november 2026.

Toelichtende nota

1. Algemeen

1.1. Inleiding

Onder auspiciën van de Raad van Europa is op 27 oktober 2005 te Faro, Portugal, het Kaderverdrag van de Raad van Europa inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving (hierna: Verdrag) (*Trb.* 2024, 15) tot stand gekomen. Het Verdrag is op 1 juni 2011 in werking getreden. Momenteel hebben 25 lidstaten van de Raad van Europa het Verdrag aanvaard. Het Koninkrijk der Nederlanden heeft het Verdrag op 10 januari 2024 onder voorbehoud van aanvaarding ondertekend.

1.2. Strekking van het Verdrag

Het Verdrag strekt ertoe om het recht van alle personen te erkennen om betrokken te zijn bij het cultureel erfgoed van hun keuze, waarbij zij de rechten en vrijheden van anderen eerbiedigen. Dit recht op culturele betrokkenheid is onderdeel van het recht om vrijelijk te kunnen deelnemen aan het culturele leven, vastgelegd in de op 10 december 1948 te Parijs tot stand gekomen Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (*Trb.* 1969, 99). Dit recht wordt gewaarborgd door het op 16 december 1966 te New York tot stand gekomen Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten (*Trb.* 1969, 100) dat op 11 maart 1979 voor het gehele Koninkrijk in werking is getreden (*Trb.* 1978, 178).

1.3. Verband met bestaande verdragen

Het Verdrag bouwt voort op reeds bestaande verdragen van de Raad van Europa, met name het op 19 december 1954 te Parijs tot stand gekomen Europees Cultureel Verdrag (*Trb.* 1955, 117) dat op 8 februari 1956 voor het Europese deel van Nederland in werking is getreden (*Trb.* 1956, 22), de op 3 oktober 1985 te Granada tot stand gekomen Overeenkomst inzake het behoud van het architectonische erfgoed van Europa (*Trb.* 1985, 163) (hierna: Verdrag van Granada) die op 1 juni 1994 voor het Europese deel van Nederland in werking is getreden (*Trb.* 1994, 59) en sinds 10 oktober 2010 geldt voor het Caribische deel van Nederland (de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba) (*Trb.* 2011, 26), het op 16 januari 1992 te Valletta tot stand gekomen Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed (herzien) (*Trb.* 1992, 32 en *Trb.* 1992, 97) (hierna: Verdrag van Valletta) dat op 12 december 2007 voor Nederland en de voormalige Nederlandse Antillen in werking is getreden en sinds 10 oktober 2010 geldt voor het Caribische deel van Nederland, Curaçao en Sint Maarten (*Trb.* 2007, 126) en het op 20 oktober 2000 te Florence tot stand gekomen Europees landschapsverdrag (*Trb.* 2005, 23) dat op 1 november 2005 voor het Europese deel van Nederland in werking is getreden (*Trb.* 2005, 233). Deze verdragen leggen een stevige basis voor het behoud van cultureel erfgoed. Het Verdrag beoogt daarop een aanvullend perspectief te bieden, zoals het centraal stellen van de relatie met erfgoed van de mens en de

samenleving. Het Verdrag is voorts aanvullend op de op 16 november 1972 te Parijs tot stand gekomen Overeenkomst inzake de bescherming van het cultureel en natuurlijk erfgoed van de wereld (hierna: Werelderfgoedverdrag) (*Trb.* 1973, 155*)* en op het op 17 oktober 2003 te Parijs tot stand gekomen Verdrag inzake de bescherming van het immaterieel cultureel erfgoed (hierna: UNESCO immaterieel erfgoed verdrag) (*Trb.* 2011, 151) die voor het gehele Koninkrijk gelden. Beide zijn verdragen van de VN-Organisatie voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur (UNESCO). Waar bijvoorbeeld het Werelderfgoedverdrag zich richt op het uitzonderlijke erfgoed van de wereld, richt het Verdrag zich ook op het alledaagse erfgoed van alle volkeren.

De totstandkoming van het Verdrag is een reactie op conflicten binnen de grenzen van Europa waarbij bewust cultureel erfgoed van de tegenpartij werd vernietigd. In eerste instantie werd gesproken over een aanvullend protocol bij het Verdrag van Granada en het Verdrag van Valletta. Dit protocol zou ongeacht de actuele politieke context de bescherming moeten waarborgen van representatief erfgoed voortkomend uit verschillende vormen van culturele expressie door de tijd heen. De bestaande verdragen vormden naar het oordeel van de Raad van Europa een te smalle basis, omdat ze niet alle aspecten van cultureel erfgoed - met name de immateriële aspecten ervan - omvatten. In de visie van de opstellers vormen materiële én immateriële elementen samen het cultureel erfgoed. Door een separaat verdrag op te stellen kon van een meer volledig en meer dynamisch begrip van cultureel erfgoed worden uitgegaan. In bestaande instrumenten wordt cultureel erfgoed behandeld als iets dat op zichzelf bewaard moet worden vanwege een intrinsieke of wetenschappelijke waarde, of bijdrage aan culturele diversiteit. Het Verdrag gaat daarnaast uit van een functioneel belang waarin het bijdraagt aan de kwaliteit van het alledaagse leven en toekomstige vooruitgang.

2. Het Verdrag: doel en inhoud

Het Verdrag biedt een nieuw breed perspectief om naar cultureel erfgoed te kijken ter ondersteuning van maatschappelijke ontwikkelingen en veranderingen. Het Verdrag omschrijft brede doelstellingen; ambities om met behulp van cultureel erfgoed om te gaan met maatschappelijke veranderingen of om deze eventueel zelfs op gang te brengen. Daarbij ligt de focus niet primair bij het behoud en de bescherming van cultureel erfgoed. Het gedachtegoed dat in het Verdrag naar voren komt, gaat om cultureel erfgoed als een voortdurend sociaal cultureel (maatschappelijk) proces waarin cultureel erfgoed zowel middel als doel kan zijn.

De hoofdthema’s in het Verdrag zijn:

- Cultureel erfgoed ontstaat in een doorlopend sociaal cultureel proces waarin mensen en hun opvattingen centraal staan. Eenieder heeft het recht om betrokken te zijn bij cultureel erfgoed van diens keuze en het recht om er een eigen betekenis aan te geven.
- Cultureel erfgoed kan dienen als een vitale hulpbron voor duurzame ontwikkeling in andere domeinen: sociaal (maatschappelijke

doeleinden, sociale verbinding), fysiek (ruimtelijke ontwikkeling), economie, onderwijs en (internationale) samenwerking.

2. 1. Verdrag in de context van Nederland

In de Kamerbrief 'Verdrag van Faro; erfgoed is mensenwerk' van 24 april 2023 wordt het belang van het Verdrag voor Nederland benadrukt en is uitgesproken dat het gedachtegoed van het Verdrag richtinggevend is bij de ontwikkeling van nieuw erfgoedbeleid.[1]

Het breed gevoerde gesprek in de Nederlandse erfgoedsector over de betekenis van het Verdrag heeft geleid tot een breed gedragen visie over de drie kerndoelen van het Verdrag voor de Nederlandse erfgoedsector. Met de aanvaarding van het Verdrag worden deze kerndoelen medebepalend voor beleid en praktijk:
1. Meedoen en meebeslissen meer gemeengoed maken in de erfgoedpraktijk;
2. Cultureel erfgoed verbinden aan sociaal-maatschappelijke doelen; en
3. Openstaan voor alle erfgoedopvattingen en meer ruimte bieden aan kennis van burgers.

De regering wil door middel van het Verdrag de maatschappelijke basis van het erfgoedbeleid versterken. Onder meer door de relatie tussen de professionele erfgoedzorg, vrijwilligers en erfgoedgemeenschappen te versterken. Vrijwilligers en erfgoedgemeenschappen willen graag meedenken, meedoen en meebeslissen in alle erfgoedprocessen, maar zijn door de professionalsering van de erfgoedzorg in de afgelopen decennia meer op afstand komen te staan.

2.2. Betekenis en impact van aanvaarding van het Verdrag voor de Nederlandse erfgoedsector

Aanvaarding van het Verdrag ondersteunt reeds lopende ontwikkelingen in het brede erfgoedveld in Nederland. Deze ontwikkelingen raken de fundamenten van de erfgoedsector. Ze bieden nieuwe kansen voor democratische participatie en versterken de maatschappelijke relevantie van de erfgoedzorg. Daarmee vragen ze niet alleen om reflectie op beleid en wet- en regelgeving, maar ook op het persoonlijk handelen en de waardenkaders van alle betrokkenen. Een dergelijke cultuurverandering is gebaat bij een krachtige bevestiging van de ingeslagen weg, onder meer met de aanvaarding van het Verdrag. In het oog springende ontwikkelingen zijn:

Cultureel erfgoed maken we samen

De vraag wat cultureel erfgoed is en hoe ermee om te gaan, wordt in toenemende mate beantwoord in een voortdurende dialoog tussen erfgoedexperts, erfgoedgemeenschappen en burgers. Daardoor ontstaat meer ruimte voor aanvullende perspectieven op het expertoordeel en ruimte voor zeggenschap en actieve betrokkenheid van gemeenschappen

---

[1] *Kamerstukken II* 2022/2023, 32820, nr. 493.

in de zorg voor cultureel erfgoed. Deze paradigmaverschuiving betekent een democratisering van de omgang met cultureel erfgoed.

Gedeelde verantwoordelijkheid
Overheden, erfgoedinstellingen, -vrijwilligers en -gemeenschappen zoeken naar nieuwe arrangementen om als partners invulling te geven aan een gedeelde verantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed. Dit leidt op centraal en decentraal niveau tot nieuwe rolopvattingen en de ontwikkeling van alternatieve financieringsmodellen. Overheden en erfgoedinstellingen verkennen een meer faciliterende rol, waarbij zij expertise en middelen beschikbaar stellen aan gemeenschappen die de dragende kracht van hun cultureel erfgoed zijn.

Verbreed en integraal erfgoedbegrip
De huidige ontwikkelingen kenmerken zich door een breder en integraler erfgoedbegrip. Daarbij ontstaan verbindingen tussen materieel en immaterieel, roerend en onroerend cultureel erfgoed. Er is een open houding voor nieuwe, waaronder alledaagse, vormen van cultureel erfgoed, en groeit de aandacht voor de verhalende en herinneringswaarden ervan. Deze verbreding toont zich bijvoorbeeld in de erkenning van "*oral history*" (hierna: mondelinge geschiedenis) als cultureel erfgoed.

In dienst van de samenleving
Het besef groeit dat cultureel erfgoed een toegevoegde waarde kan hebben voor sociaal maatschappelijke vraagstukken. Dit ligt in lijn met ontwikkelingen in het bredere cultuurveld, waar cultuur al wordt ingezet voor het bevorderen van welzijn, participatie in de samenleving en sociale cohesie.

Nieuwe rollen, vaardigheden en modellen
Onder erfgoedprofessionals leiden al deze ontwikkelingen tot een indringend gesprek over nieuwe rollen en benodigde vaardigheden. Naast inhoudelijk expert, is de professional steeds vaker een verbinder, facilitator en procesbegeleider. Dit vereist aanvullende vaardigheden op het gebied van samenwerken, netwerkmanagement en procesontwerp. In toenemende mate passen erfgoedopleidingen hun curriculum en cursusaanbod hier op aan.

3. Ontwikkeling uitvoering Verdrag in Nederland

Na de totstandkoming van het Verdrag in 2005 heeft Nederland gewacht met het ondernemen van stappen voor aanvaarding van het Verdrag. De totstandkoming van andere, voor het behoud van cultureel erfgoed fundamentele wetgeving kreeg prioriteit: achtereenvolgens de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de Erfgoedwet en de Omgevingswet. In de begripsbepalingen van de Erfgoedwet is wel al voorgesorteerd op het Verdrag door de daarin opgenomen begripsomschrijving van cultureel erfgoed te omarmen.

De regering heeft hierna bewust gekozen voor een geleidelijke en breed gedragen route naar aanvaarding van het Verdrag. Hierbij is eerst ingezet op een brede verkenning naar de betekenis van het Verdrag (2019-2022) en een eerste implementatie van het gedachtegoed (vanaf 2023), voorafgaand aan de aanvaarding. Deze aanpak heeft geleid tot een breed draagvlak bij overheden, erfgoedinstellingen en betrokkenen in de samenleving.

3.1. Verkenningsfase (2019-2022)

Op verzoek van de toenmalige minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) tussen 2019 en 2022 onderzocht wat de meerwaarde van het Verdrag is voor de Nederlandse erfgoedpraktijk. Ook is verkend wat aanvaarding zou betekenen voor de erfgoedpraktijk en het erfgoedbeleid.

In deze verkenningsfase zijn projecten geanalyseerd die al werkten in de geest van het Verdrag. Uit de onderzoeken *Cultureel Erfgoed voor en met iedereen; overwegingen bij het ratificeren Verdrag van Faro* van onderzoeksbureau DSP en het Programma Faro: Erfgoed maak je samen van de RCE bleek dat er in Nederland sprake was van een innovatieve praktijk in wording met veel kansen voor implementatie van het Verdrag.[2] Het enthousiasme in het erfgoedveld en in sectoren daarbuiten, bij gemeenten en provincies om te werken 'in de geest van het Verdrag' was groot. De verkenning toonde aan dat het Verdrag goed aansluit bij het Nederlandse beleid ten aanzien van erfgoed, participatie en vrijwilligers.

Een belangrijke mijlpaal was het opstellen van de Uitvoeringsagenda Faro in 2022.[3] Deze agenda is opgesteld in samenwerking met de erfgoedsector in Europees en Caribisch Nederland en benoemt de ambities van de erfgoedsector, gegroepeerd rond zestien thema's, zoals cultureel erfgoed in het sociale domein, archeologie, dynamische leefomgeving en erfgoedbewustzijn en educatie. Deze ambities zetten de koers uit voor de implementatie van het Verdrag in de komende jaren.

Parallel hieraan hebben bijna honderd organisaties uit het brede erfgoedveld op eigen initiatief de Intentieverklaring Faro opgesteld en ondertekend.[4] Met deze intentieverklaring sprak een brede waaier aan organisaties steun uit voor de kerndoelen en aanvaarding van het Verdrag. Deze intentieverklaring werd in 2022 aangeboden aan de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

3.2. Implementatiefase (vanaf 2023)

Voor de periode vanaf 2023 tot en met 2026 heeft de regering in totaal € 6 miljoen beschikbaar gesteld om samen met de erfgoedsector het gedachtegoed van het Verdrag duurzaam onderdeel te maken van de erfgoedpraktijk en waar mogelijk door te vertalen naar bijvoorbeeld het

---

[2] Bijlagen bij *Kamerstukken II* 2020/2021, 32820, nr. 410.
[3] Bijlage bij *Kamerstukken II* 2022/2023, 32820, nr. 493.
[4] Idem.

sociale of economische domein. Samen met het brede erfgoedveld wordt onderzocht hoe de ambities in de Uitvoeringsagenda Faro verder kunnen worden uitgewerkt. Dit proces wordt gefaciliteerd door de RCE. Daartoe ondersteunt de RCE om te beginnen een dynamisch lerend Faro-netwerk. Dit netwerk is een plek van ontmoeting en kennisdeling over het gedachtegoed van Faro en de implementatie hiervan. Ervaringen en inzichten uit het netwerk gebruikt de RCE om te adviseren over beleidsontwikkeling en -uitvoering.

Daarnaast voert de RCE de Subsidieregeling Uitvoeringsagenda Faro uit. In 2024 zijn op basis van deze regeling 26 projecten financieel ondersteund die een interventie op de bestaande erfgoedzorg beogen. In 2025 zijn 20 projecten financieel ondersteund. De verdeling van de middelen gebeurt op een manier die aansluit bij het gedachtegoed van Faro, waarbij betrokkenen in gezamenlijkheid initiatieven bespreken en elkaar voorzien van advies.

Vanuit de beschikbare Faro-middelen worden tevens twee meerjarige initiatieven ondersteund.
Ten eerste de erfgoedparticipatiecoaches, die coaching bieden bij de aanpak van allerhande knelpunten die erfgoedvrijwilligers, vrijwillige besturen of burgerinitiatieven ervaren. Deze coaches werken vanuit de twaalf provinciale erfgoedhuizen, in afstemming met het Interprovinciaal Overleg (IPO).

Ten tweede het Knooppunt Sprekende Geschiedenis, een samenwerkingsverband van dertig musea, archieven, erfgoedhuizen en universiteiten. Dit knooppunt zorgt voor centrale ondersteuning en ontwikkeling van mondelinge geschiedenis-initiatieven bij bijvoorbeeld musea en historische verenigingen. Daarnaast maakt het collecties van mondelinge geschiedenis-bronnen, zoals geluidsopnames van 'gesproken geschiedenis'-interviews, houdbaar, zichtbaar en bruikbaar.

De stappen die sinds 2019 zijn gezet, tonen aan dat het gedachtegoed van het Verdrag in Nederland op een vruchtbare bodem valt en dat er een breed draagvlak is voor aanvaarding van het Verdrag. De aanvaarding zal een bekroning vormen op het proces dat de afgelopen jaren in gang is gezet en tegelijkertijd een impuls geven aan verdere ontwikkeling van het gedachtegoed in de Nederlandse erfgoedpraktijk.

3.3. Zienswijzen betrokken partijen
Hieronder volgen de samenvattingen van de zienswijze ingestuurd door partijen die direct betrokken zijn geweest bij de verkenningsfase en -mits het parlement het Verdrag aanvaardt- betrokken zullen zijn bij de verdere implementatie van het Verdrag van Faro. In de bijlage is de volledige tekst van de vier zienswijzen vinden.

3.3.1. Zienswijze VNG
De VNG erkent dat het Verdrag van Faro gemeenten een aanvullend perspectief biedt voor beleidsontwikkeling in zowel het erfgoeddomein

als andere domeinen. Dit is ook vastgesteld in de Cultuurpropositie van de VNG.[5] Gemeenten willen bij beleidsontwikkeling de kennis van erfgoedgemeenschappen benutten. Daarnaast stelt de VNG dat erfgoed ook van betekenis is bij maatschappelijke opgaven buiten het erfgoeddomein. De VNG vraagt verder aandacht voor kennisoverdracht bij erfgoedgemeenschappen, -organisaties en onderwijs in de ambachten. Gemeenten kunnen daar zelf slechts een gedeeltelijke rol in spelen.

Gemeenten zijn de dichtstbijzijnde bestuurslaag voor inwoners en willen kennis bij erfgoedgemeenschappen en burgerkracht benutten. Het ondersteunen van de rol als verbinder tussen lokaal en nationaal beleid is een belangrijk speerpunt in de VNG-strategie 2030. De VNG merkt hoe belangrijk het is om aandacht te besteden aan het borgen van het inwonersperspectief. Om deze redenen zet de VNG zich actief in op verkenningen op erfgoedbeoefening en immaterieel erfgoed in de Bestuurlijke Afspraken Cultuurbeoefening 2025-2028. Het samenwerken als één overheid komt inwoners, vaak ook cultuur- en erfgoedbeoefenaars, ten goede.

Het gedachtegoed van het Verdrag sluit goed aan bij de behoefte van inwoners aan meer invloed op zaken die hen direct raken, hoewel de praktijk weerbarstig blijft en slechts een handvol gemeenten rechtsgeldig participatiebeleid heeft. De plek van erfgoed in deze participatieprocessen is daarnaast nog onderbelicht. Het Verdrag kan zorgen voor een perspectiefwisseling op erfgoed: gemeenschappen en professionals die samen bepalen wat erfgoed is. De VNG kan haar leden goed informeren door kennis en voorbeelden te delen die helder maken wat Faro in de praktijk ís en hoe je dat vormgeeft.

3.3.2. Zienswijze IPO

De twaalf provincies onderschrijven de inhoud en betekenis van het Verdrag, waarin de mens en diens relatie tot erfgoed centraal staan. Provincies zien hierin een stimulans voor het versterken van de maatschappelijke verankering van erfgoed en het ontwikkelen van nieuwe, meer inclusieve benaderingen. De uitvoering van het Faro-gedachtegoed sluit aan bij bestaande provinciale inspanningen op erfgoedparticipatie, immaterieel erfgoed, archieven, musea, monumentenzorg, archeologie, historisch landschap en mondelinge geschiedenis.

Provincies willen graag de inhoudelijke en financiële samenwerking met OCW, VNG en relevante erfgoedpartijen continueren. Het IPO benadrukt vier centrale punten:

- Samenhang met aanpalende beleidsterreinen waarbij erfgoed steviger wordt verbonden met het sociaal en ruimtelijk domein;

[5] VNG, ’Samen cultuur borgen’, propositie van gemeenten, januari 2024. Te vinden op www.vng.nl.

- Ruimte voor provinciale invulling vanwege diversiteit aan opgaven, gemeenschappen en erfgoedstructuren;
- Het belang van ondersteunende infrastructuur via erfgoedhuizen, steunpunten en erfgoedcoaches;
- De noodzaak van duurzame financiering en realistische opdrachtformulering indien Faro-gedachtegoed onderdeel wordt van opdrachtstellingen aan erfgoedinstellingen.

Het IPO spreekt bereidheid uit om actief bij te dragen aan verdere implementatie in partnerschap met Rijk, gemeenten en erfgoedpartners, met oog voor regionale diversiteit en kracht.

3.3.3. Zienswijze Raad voor Cultuur

De Raad voor Cultuur is positief over het aanvaarden van het Verdrag door Nederland en onderschrijft de principes waarin sprake is van een breed perspectief op erfgoed en eenieder recht heeft op toegang tot cultureel erfgoed. De raad ziet dat er in Nederland veel draagvlak is voor de uitgangspunten van het Verdrag en dat er zowel beleidsmatig als in het erfgoedveld een beweging op gang is gekomen om meer mensen bij erfgoed te betrekken.

Het Verdrag wordt gezien als waardevolle toevoeging op de bestaande omgang met erfgoed. De raad ondersteunt de vertaalslag naar de drie kerndoelen voor de Nederlandse erfgoedpraktijk.
De raad hecht er belang aan dat gestelde kerndoelen worden geborgd in beleid op landelijk, regionaal en lokaal niveau. Het Verdrag biedt kansen om een breed erfgoedbegrip een plek te geven in gemeentelijk en provinciaal beleid en om mensen daadwerkelijk mee te laten denken én mee te laten beslissen over erfgoed. Daarbij verdient initiatief van onderop extra stimulans, en het belang van dialoog en ontmoeting extra aandacht.

Afstemming tussen Rijk en decentrale overheden is hierbij essentieel, zodat de principes van het Verdrag op alle niveaus kunnen doorwerken. Het vraagt bovendien om verregaande interdisciplinaire samenwerking, wil cultureel erfgoed daadwerkelijk worden ingezet als hulpbron voor duurzame ontwikkeling in andere domeinen. De raad benadrukt dat de uitwerking van het beleid in de praktijk zorgvuldig moet worden gemonitord en geëvalueerd.

3.3.4. Zienswijze indieners intentieverklaring

Het brede erfgoedveld juicht toetreding tot het Verdrag toe en ziet het Verdrag als een kompas voor de toekomst van de erfgoedpraktijken in Nederland. De partijen herkennen de uitgangspunten van het Verdrag en de waarden en beweging die het erfgoedveld de afgelopen jaren heeft ingezet. Cultureel erfgoed als mensenwerk dat ontstaat in wisselwerking tussen verleden, heden en toekomst, als dynamisch geheel dat door gemeenschappen betekenis krijgt.

Het Verdrag onderstreept dat ieder mens het recht heeft betrokken te zijn bij erfgoedpraktijken van diens keuze. De Faro-benadering biedt

ruimte aan bewonersinitiatieven, gedeeld eigenaarschap en participatief beleid. Het erfgoedveld ziet in het Verdrag niet alleen een erkenning, maar ook een aanmoediging van een erfgoedpraktijk die gedragen wordt door een breed maatschappelijk fundament.

In Nederland is al veel in beweging met bewonerscollectieven, erfgoedgemeenschappen, vrijwilligers, professionals en overheden die samenwerken aan behoud en betekenisgeving van erfgoed. Toch is structurele inbedding van deze werkwijzen nog kwetsbaar. Het Verdrag biedt kansen dit te versterken door erfgoedbeleid te verbinden aan bredere maatschappelijke opgaven zoals leefbaarheid, sociale cohesie, welzijn en duurzaamheid.

Het erfgoedveld onderschrijft de oproep tot voortdurende reflectie op wat erfgoed is en voor wie. Dit vraagt van overheid, instellingen, gemeenschappen en individuen open te staan voor andere perspectieven, drempels te verlagen en actief ruimte te geven aan gedeelde zeggenschap. Ervaring met uitvoering van het Verdrag zal breed aanwezig zijn en in samenwerking met erfgoedgemeenschappen en overheden groeien.

4. Ontwikkeling uitvoering Verdrag in Aruba

Inhoudelijk sluit het Verdrag goed aan bij de Arubaanse erfgoedpraktijk, waarin cultureel erfgoed in belangrijke mate wordt gedragen door gemeenschappen en waarin immaterieel en levend erfgoed een centrale plaats inneemt. Het Verdrag erkent expliciet de waarde van lokaal en alledaags erfgoed en legitimeert daarmee bestaande beleidsbenaderingen, zonder deze te verzwaren. Het participatieve uitgangspunt van het Verdrag biedt een passend kader voor het versterken van gemeenschapsbetrokkenheid en draagvlak voor erfgoedbeleid in Aruba. Verder biedt het Verdrag ruimte om erfgoed beleidsmatig te verbinden aan bredere maatschappelijke doelstellingen, zoals sociale cohesie, identiteitsvorming, cultuuroverdracht en duurzame ontwikkeling. Het Verdrag draagt bij aan de positionering van Aruba binnen het Koninkrijk en faciliteert kennisuitwisseling en samenwerking op het terrein van erfgoed, met behoud van volledige beleidsautonomie en biedt ruimte voor een eigen invulling.

5. Een ieder verbindende verdragsbepalingen

Het Verdrag is een kaderverdrag. Dit betekent dat in het Verdrag brede doelstellingen worden geformuleerd en gebieden van cultureel erfgoed worden geïdentificeerd waarop door de partijen actie kan worden ondernomen. De bepalingen verplichten partijen om, zo nodig, binnen de eigen nationale rechtsorde de benodigde wet- en regelgeving uit te vaardigen en beleidsmaatregelen te nemen om uitvoering te geven aan het Verdrag.

In artikel 6, aanhef en onder c, van het Verdrag wordt bepaald dat geen enkele bepaling in het Verdrag zodanig wordt uitgelegd dat er afdwingbare rechten worden gecreëerd. Het Verdrag bevat naar het oordeel van de regering dan ook geen een ieder verbindende bepalingen in de zin van de artikelen 93 en 94 van de Grondwet, die aan rechtssubjecten rechtstreeks rechten toekennen of verplichtingen opleggen. Deze inschatting van de regering wordt ondersteund door de toelichting van de Raad van Europa bij het Verdrag.[6]

6. Koninkrijkspositie

Om het mogelijk te maken dat het Verdrag in de toekomst aanvaard zal kunnen worden voor de vier landen in het Koninkrijk der Nederlanden, wordt thans de goedkeuring gevraagd voor het gehele Koninkrijk. Met betrekking tot Nederland zal het Verdrag voor Europees en Caribisch Nederland worden aanvaard. De regering van Aruba heeft inmiddels aangegeven medegelding te wensen. De regeringen van Curaçao en Sint Maarten hebben de wenselijkheid van medegelding voor hun landen nog in beraad. Goedkeuring voor het gehele Koninkrijk maakt het mogelijk dat de medegelding spoedig tot stand kan worden gebracht, op het moment dat ook de regeringen van Curaçao en Sint Maarten aangeven dit wenselijk te achten.

[6] Raad van Europa Toelichting bij het Kaderverdrag van de Raad van Europa inzake de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed https://www.cultureelerfgoed.nl 2021/01/01

7. Artikelsgewijze toelichting

Deel I - Doelen, begripsomschrijvingen en beginselen

Artikel 1. Doelen van het Verdrag
Artikel 1 van het Verdrag benoemt de doelen van het Verdrag.

Recht op cultureel erfgoed
In artikel 1, aanhef en onder a, van het Verdrag wordt ingegaan op een belangrijk richtinggevend principe in het Verdrag, het “recht op cultureel erfgoed”. Dit is een afgeleide van het mensenrecht om deel te nemen aan het culturele leven (artikel 27, eerste lid, van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens). Het gaat in het Verdrag om de relatie die mensen aangaan met cultureel erfgoed en de betekenis die zij er aan geven. Dat betekent bijvoorbeeld dat eenieder toegang heeft tot, medezeggenschap kan uitoefenen over en een bijdrage kan leveren aan cultureel erfgoed waarmee men zich identificeert. Dit recht vindt zijn oorsprong in conflictsituaties, zoals de oorlog in het voormalige Joegoslavië in de jaren negentig van de vorige eeuw, waarin de ene bevolkingsgroep het cultureel erfgoed van de andere vernietigde. De gedachte achter dit mensenrecht is echter breder toepasbaar dan alleen in conflictsituaties. In Finland was het Verdrag een leidraad om het belang van cultureel erfgoed voor de Sami te erkennen en in te zetten voor regionale ontwikkeling. Ook kan hierbij worden gedacht aan de teruggave van objecten die in de koloniale context in Europa terecht zijn gekomen aan gemeenschappen in het oorspronkelijke land van herkomst.

In Nederland krijgt het recht op cultureel erfgoed daarnaast een vertaling in erfgoedbeleid dat zich richt op het bevorderen van de toegankelijkheid van cultureel erfgoed door digitalisering en op de toegankelijkheid van erfgoedlocaties voor mensen met een beperking. Ook het bredere cultuurbeleid gericht op toegankelijkheid en inclusie draagt hieraan bij. Het voornemen om het Verdrag te aanvaarden wordt door de erfgoedsector gezien als een katalysator voor actuele ontwikkelingen in de erfgoedpraktijk waarin actief gezocht wordt naar processen, werkwijzen en methoden voor co-creatie en co-waardering. Erfgoedinstellingen en erfgoedgemeenschappen maken bijvoorbeeld samen een tentoonstelling, verrijken kennis over collecties met nieuwe perspectieven, of stellen een lijst op voor aanwijzing als beschermd monument. In die praktijk vullen wetenschappelijke kennis, burgerexpertise, beleving en verhalen elkaar aan.

Gedeelde zorg en verantwoordelijkheid
In artikel 1, aanhef en onder b, roept het Verdrag Partijen op om individuele en collectieve verantwoordelijkheden ten opzichte van cultureel erfgoed te erkennen.

In de Nederlandse context verdient vooral de in het Verdrag genoemde “collectieve actie” van publieke, institutionele en private betrokkenen bij cultureel erfgoed de komende jaren aandacht. Door de krachten te

bundelen kan de maatschappelijke waarde van cultureel erfgoed worden versterkt. Zo biedt het Verdrag een kans om de band tussen professionals en vrijwilligers in het erfgoedveld te versterken. Bijvoorbeeld door de ondersteuning aan erfgoedgemeenschappen te verbeteren, burgerinitiatief te versterken, democratische participatie te bevorderen, burgerexpertise te erkennen, etc. De uitwerking hiervan vindt plaats in het programma Faro (2023 tot en met 2026) van de RCE.[7]

Cultureel Erfgoed als cultureel kapitaal
In artikel 1, aanhef en onder c, van het Verdrag benadrukken de Partijen dat het behoud van cultureel erfgoed en het duurzame gebruik ervan de ontwikkeling van de mens en de kwaliteit van leven tot doel hebben.

In Nederland dient cultureel erfgoed als bron voor economische activiteiten zoals toerisme, recreatie en de creatieve industrie. Daarbij worden voortdurend afwegingen gemaakt tussen het genereren van inkomsten die (deels) bijdragen aan instandhouding van cultureel erfgoed en maatregelen om te voorkomen dat cultureel erfgoed letterlijk of figuurlijk onder de voet wordt gelopen.

Bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt eveneens gezocht naar wederzijds voordeel. In Nederland is de sectorale, op bescherming gerichte benadering van de erfgoedzorg eind vorige eeuw aangevuld met de strategie van “behoud door ontwikkeling”. In deze benadering verleent cultureel erfgoed identiteit en kwaliteit aan nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en is het een informatie- en inspiratiebron voor actuele opgaven. Tegelijkertijd vormen de ontwikkelingen een nieuwe economische, functionele of sociaal-maatschappelijke drager onder het cultureel erfgoed. Denk aan het opnieuw laten meanderen van ooit strakgetrokken beken om regenwater langer in een gebied vast te houden, of de herbestemming van leegstaande kerken.

In de recente beleidsnota’s *Erfgoed Telt* en *Cultuur in een open samenleving* zet de regering daarnaast in op de maatschappelijke kracht van cultureel erfgoed: als ankerpunt van identiteit, als toonbeeld van culturele diversiteit, als middel voor dialoog, etc.[8] Daardoor is er steeds meer aandacht voor de relatie tussen cultureel erfgoed enerzijds en welzijn en het sociale domein anderzijds.

Toepassen van de uitgangspunten
In artikel 1, aanhef en onder d, van het Verdrag worden Partijen opgeroepen om maatregelen te nemen om de drie bovenstaande uitgangspunten van het Verdrag in de praktijk te brengen. De manier waarop Nederland deze uitgangspunten in de praktijk brengt, is reeds geschetst bij de benoemde uitgangspunten.

---

[7] Te vinden via www.cultureelerfgoed.nl.
[8] Zie de bijlage bij *Kamerstukken II* 2017/2018, 32820, nr. 248 en de bijlage bij *Kamerstukken II* 2017/2018, 32820, nr. 221.

Artikel 2. Begripsomschrijvingen
Artikel 2 van het Verdrag verduidelijkt wat in het Verdrag wordt verstaan onder cultureel erfgoed en erfgoedgemeenschappen. Een belangrijk aspect in het Verdrag is het besef dat er naast een juridisch en economisch eigenaarschap van cultureel erfgoed ook een sociaal-maatschappelijke of emotionele vorm van eigenaarschap is. Mensen voelen zich verbonden met cultureel erfgoed, omdat het deel uitmaakt van hun identiteit en leefomgeving.

Begripsomschrijving cultureel erfgoed in het Verdrag
Uit de formulering van de begripsomschrijving van cultureel erfgoed in artikel 2, aanhef en onder a, van het Verdrag blijkt dat cultureel erfgoed vele verschijningsvormen kan hebben: uitzonderlijk of alledaags, fysiek of niet tastbaar, beschermd of onbeschermd. Het kan een gebouw of landschap zijn, een schilderij, een optocht, een boek of archief, mondelinge geschiedenis, sporen van vroegere bewoning in de bodem, een culinaire traditie, etc. Ook kan cultureel erfgoed verschillende van deze vormen tegelijk zijn, die gezamenlijk een verhaal vertellen over vroeger en nu.

In de toelichting op het Verdrag wordt uiteengezet dat met ‘omgeving’ in artikel 2, aanhef en onder a, van het Verdrag vooral gedoeld wordt op de omgevingsdimensie, waarbij erkend wordt dat menselijke en natuurlijke invloeden op het landschap niet los van elkaar kunnen worden gezien en dat de context van de culturele omgeving een erfenis is uit het verleden.[9] Deze opvatting gaat verder dan het concept ‘historische omgeving’ waarin doorgaans alleen de materiële aspecten van de omgeving aandacht krijgen.

De begripsomschrijving maakt daarnaast duidelijk dat cultureel erfgoed en de betekenis ervan niet in de tijd bevroren is. Het kan in de loop der tijd veranderen. Zoals het door boeren vormgegeven cultuurlandschap dat steeds opnieuw verandert onder invloed van nieuwe technieken en bedrijfsmatige inzichten. Hetzelfde cultureel erfgoed kan uiteenlopende emoties en herinneringen oproepen. De karakteristieke toegangspoort van een oud fabriekscomplex kan toonaangevend zijn voor het werk van een beroemde architect én herinneren aan de slechte werkomstandigheden voor de arbeiders. Soms is er sprake van herwaardering. De afgelopen jaren is er bijvoorbeeld beleidsmatig meer aandacht voor immaterieel erfgoed zoals oude gebruiken, tradities en ambachten. Daarnaast blijkt mondelinge geschiedenis in de afgelopen jaren steeds belangrijker te worden. Mondelinge overleveringen hebben op zichzelf erfgoedwaarde als persoonlijke getuigenissen van gebeurtenissen of ontwikkelingen in een regio of een gemeenschap. Of ze brengen verschillende perspectieven op cultureel erfgoed in beeld.

Deze dynamische benadering biedt ook ruimte aan nieuwe vormen van cultureel erfgoed. Zelfs vandaag wordt nieuw erfgoed gemaakt, waarmee

---

[9] *Trb.* 2024, 15, p. 6.

mensen zich morgen identificeren. Denk bijvoorbeeld aan het *digital born* erfgoed; van online games tot sociale media.

Begripsomschrijving cultureel erfgoed in de Erfgoedwet
De Erfgoedwet integreerde in 2016 wet- en regelgeving rond een aantal verschillende erfgoeddomeinen, waarvoor een allesomvattende begripsomschrijving van cultureel erfgoed nodig was. De begripsomschrijving van cultureel erfgoed in de Erfgoedwet is destijds al ontleend aan de begripsomschrijving in het Verdrag en voorziet in een brede en dynamische erfgoedopvatting.

De begripsomschrijvingen in het Verdrag en de Erfgoedwet verschillen wel op één wezenlijk punt van elkaar.

In de begripsomschrijving in het Verdrag gaat het om erfgoed dat mensen erkennen als de weerspiegeling van hun eigen identiteit, van een culturele gemeenschap of bijvoorbeeld groep erfgoedvrijwilligers. Daarmee bepalen mensen en gemeenschappen zélf wat zij van waarde vinden. Het Verdrag gaat uit van democratische participatie bij beslissingen over cultureel erfgoed: wat bewaren we, hoe behouden we dat en hoe presenteren we dat?

In de begripsomschrijving in de Erfgoedwet blijft onbenoemd wie bepaalt wat cultureel erfgoed is. In de praktijk ligt dit mandaat vaak bij overheden en bij de hen bekende erfgoedinstellingen en professionals. Beslissingen kunnen immers gevolgen hebben voor privaat bezit, of leiden tot een groter beroep op schaarse (publieke) middelen of voorzieningen. De rol van erfgoedgemeenschappen bij het identificeren en benoemen van cultureel erfgoed blijft daarmee onderbelicht en krijgt niet altijd een vertaling in besluitvormingsprocessen. Vooral als wensen niet passen binnen de bestaande kaders, gevoelig liggen, of geld kosten. De minister van OCW heeft eind 2024 aangekondigd de begripsbepaling in de Erfgoedwet aan te willen scherpen, om te verduidelijken dat overheden, erfgoedinstellingen, erfgoedgemeenschappen en individuele burgers de ruimte toekomt om in een voortdurend maatschappelijk gesprek te bepalen wat cultureel erfgoed is.[10] Dit is reeds staande praktijk in Nederland bij immaterieel cultureel erfgoed. Gemeenschappen kunnen hun gebruik, traditie of ambacht zelf aanmelden voor de ‘Inventaris Immaterieel Erfgoed Nederland’ en stellen desgewenst zelf een plan op voor toekomstig behoud.[11]

Begripsomschrijving erfgoedgemeenschap
De formulering van de begripsomschrijving erfgoedgemeenschap in artikel 2, aanhef en onder b, van het Verdrag is met het UNESCO immaterieel erfgoed verdrag[12] voor het eerst geïntroduceerd in de

[10] *Kamerstukken II* 2024/2025, 32820, nr. 533.
[11] www.immaterieelerfgoed.nl.
[12] Zie paragraaf 1.3 Verband met bestaande verdragen.

Nederlandse erfgoedzorg, maar niet precies gedefinieerd. Het Verdrag geeft een duidelijke omschrijving van het begrip in artikel 2, aanhef en onder b, van het Verdrag.

Het Verdrag geeft erfgoedgemeenschappen een prominente positie als actor in de erfgoedzorg. Een erfgoedgemeenschap kan een geografische, culturele of religieuze achtergrond hebben, zoals een lokale heemkundekring, Tukkers, Molukse Nederlanders of doopsgezinden. Maar een erfgoedgemeenschap kan ook een gedeelde ervaring, interesse of belang hebben. Zoals regimentsleden, inwoners van het Groningse aardbevingsgebied, molenaars, stekers voor het bloemencorso, vrijwilligers van een museum of buurtbewoners die zich inzetten voor het behoud van een oud schoolgebouw. Deel uitmaken van een erfgoedgemeenschap vereist geen actieve inzet of een formele organisatievorm. Iemand maakt deel uit van een erfgoedgemeenschap door waarde te hechten aan het daaraan verbonden cultureel erfgoed.

Artikel 3. Het gemeenschappelijke erfgoed van Europa
Artikel 3 van het Verdrag gaat over het belang van het gemeenschappelijke cultureel erfgoed van Europa als basis voor eenheid in verscheidenheid.

Het is niet de intentie van het Verdrag om tot één uniforme Europese identiteit te komen of de Europese cultuur te verheffen boven andere culturen. Het Verdrag omarmt de diversiteit aan culturele verschillen en benadrukt het belang hierover met elkaar in gesprek te blijven om onderling begrip te bevorderen en conflicten te voorkomen. Dit is ook in lijn met de verdragen van UNESCO over werelderfgoed en immaterieel erfgoed.

Omschrijving gemeenschappelijk erfgoed van Europa
In artikel 3, aanhef en onder a en b, van het Verdrag wordt uitgelegd wat onder het gemeenschappelijk erfgoed van Europa wordt verstaan. Enerzijds gaat het om objecten en collecties, structuren en landschappen, ambachten en gebruiken die samenhangen met een gedeeld verleden. Anderzijds gaat het ook om gedeelde opvattingen over sociale en democratische waarden.

Europese erfgoedlocaties en tradities
In Nederland groeit het besef dat cultureel erfgoed een belangrijke drager is van het Europese verhaal. Om het belang van gemeenschappelijk Europees cultureel erfgoed te onderstrepen, kende de Europese Commissie de afgelopen jaren het Europees Erfgoedlabel toe aan 67 sites die een bijzondere symbolische waarde voor Europa hebben. Daaronder 5 sites in Nederland. In 2025 is Nederland lid geworden van het “*Cultural Routes of the Council of Europe programme”*. Dit programma van de Raad van Europa bevordert sinds 1987 de interculturele samenwerking tussen landen en regio’s rond gemeenschappelijk cultureel erfgoed en bevordert de duurzame toeristische ontsluiting ervan. Als lid verkent Nederland de

mogelijkheden voor Nederland om zelf routes te initiëren die een gedeeld Europees verhaal vertellen.

Erfgoed van sociale en democratische waarden
Het erfgoed van sociale en democratische waarden heeft een duidelijke plek in Nederland. Onder andere de organisatie ProDemos, 'Huis voor democratie en rechtsstaat', draagt nationaal en Europees democratisch erfgoed uit. De medewerkers leggen bijvoorbeeld aan schoolklassen uit wat de spelregels zijn van de democratie en de rechtsstaat en laten zien wat je zelf kunt doen om invloed uit te oefenen, in de gemeente, het waterschap, de provincie, het land en de Europese Unie.

Artikel 4. Rechten en verantwoordelijkheden met betrekking tot cultureel erfgoed
In artikel 4, aanhef en onder a, van het Verdrag erkennen Partijen dat iedereen, individueel of collectief, het recht heeft de voordelen van cultureel erfgoed te ondervinden en bij te dragen aan de verrijking ervan. Daarbij moet volgens artikel 4, aanhef en onder b, iedereen het cultureel erfgoed van anderen in even grote mate respecteren als zijn eigen erfgoed, het cultureel erfgoed van Europa daaronder begrepen. Het gaat om een gelijkwaardige benadering van het cultureel erfgoed van iedereen in een democratische samenleving. Het recht op cultureel erfgoed mag volgens artikel 4, aanhef en onder c, van het Verdrag alleen worden onderworpen aan de beperkingen die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn om het algemeen belang en andere rechten en vrijheden van anderen te beschermen.

In Nederland wordt de uitoefening van het recht op cultureel erfgoed allereerst gewaarborgd door onze principes van de rechtsstaat en democratie. Het 'recht op cultureel erfgoed' is geen direct afdwingbaar recht op bijvoorbeeld financiële steun of wettelijke bescherming, maar biedt een opening tot gesprek. Iedereen heeft in principe toegang tot het publieke debat over cultureel erfgoed en kan daarin wensen en zorgen kenbaar maken. Generieke ontwikkelingen op het gebied van de participatieve democratie als aanvulling op de representatieve democratie versterken de uitoefening van dit recht. Vanuit het publieke debat krijgt 'het recht op betrokkenheid bij cultureel erfgoed' vervolgens zijn weerslag in wet- en regelgeving, beleid en voorzieningen; met name in het stelsel van de erfgoedzorg. In de beschouwing op artikel 5 wordt toegelicht hoe het Nederlandse erfgoedstelsel dit faciliteert.

Artikel 5. Wetgeving en beleid inzake cultureel erfgoed
Artikel 5 van het Verdrag gaat over de politieke betrokkenheid en inzet die nodig zijn om de uitoefening van het recht op cultureel erfgoed toe te staan en te waarborgen. Hierbij is van belang om te weten dat in artikel 6, aanhef en onder c, van het Verdrag expliciet is bepaald dat dit Verdrag geen direct afdwingbaar recht creëert met betrekking tot de in het

Verdrag behandelde onderwerpen.[13] Indien nodig moeten Partijen hiervoor zelf wettelijke of beleidsmatige maatregelen treffen.

Erkenning algemeen belang van cultureel erfgoed in relatie tot andere belangen
De Partijen verbinden zich in artikel 5, aanhef en onder a, van het Verdrag ertoe om het algemeen belang van elementen van cultureel erfgoed te erkennen. Dit is een eerste vereiste om de uitoefening van het recht op cultureel erfgoed mogelijk te maken.

Het algemeen belang van cultureel erfgoed wordt in Nederland breed erkend. Nederland heeft zich hieraan internationaal gecommitteerd, door zich te binden aan een aantal erfgoedverdragen.[14] De hieruit voorvloeiende verplichtingen zijn vertaald in het nationale wettelijke stelsel. Het nationale wettelijke stelsel voor de erfgoedzorg is - mede door de voor Nederland kenmerkende decentralisatie - zowel op nationaal, provinciaal als op gemeentelijk niveau ontwikkeld. Het faciliteert de identificatie, het beheer en behoud van cultureel erfgoed, evenals de mogelijkheden er kennis van te nemen, er gebruik van te maken en ervan te genieten. Van belang in dit verband zijn onder andere de Erfgoedwet, de Omgevingswet, de Wet op het specifiek cultuurbeleid, de Archiefwet 1995, de Monumentenwet BES en de Archiefwet BES.

Vergroten van de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving
Naast de erkenning van het algemeen belang roept het Verdrag in artikel 5, aanhef en onder b, op de waarde van cultureel erfgoed voor de samenleving te vergroten door identificatie, bestudering, interpretatie, bescherming, behoud en presentatie ervan.

In Nederland is een samenstel van organisaties hiervoor verantwoordelijk. Op landelijk niveau maken onder andere de RCE, het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN), het Fonds voor Cultuurparticipatie (FCP), het Nationaal Archief, de KB Nationale Bibliotheek en de vanuit de Erfgoedwet gefinancierde museale instellingen deel uit van het stelsel. De meeste provincies hebben een provinciaal erfgoedhuis, een steunpunt cultureel erfgoed en een provinciaal archeologisch depot. Op provinciaal of – in mindere mate – op regionaal niveau zijn er daarnaast vaak een regionaal historisch centrum, regionale archieven, een landschapsbeheerorganisatie en (streek)musea die (mede) door de overheid worden gefinancierd. Op lokaal niveau bestaan in de uitvoering van de publieke taak en het voorzieningenniveau onderling grote verschillen: van gemeenten die zich nadrukkelijk profileren met hun cultureel erfgoed tot gemeenten waar cultureel erfgoed nauwelijks op de agenda staat. In Caribisch Nederland is het

[13] Zie paragraaf 5 Een ieder verbindende verdragsbepalingen.
[14] Zie paragraaf 1.3 Verband met bestaande verdragen.

versterken van de culturele infrastructuur benoemd als speerpunt in het Cultuurconvenant 2022-2025.[15]

Wettelijke waarborgen voor uitoefening van het recht op cultureel erfgoed

In artikel 5, aanhef en onder c, van het Verdrag verbinden de Partijen zich ertoe om te waarborgen dat er wettelijke bepalingen bestaan voor het uitoefenen van het recht op cultureel erfgoed zoals omschreven in artikel 4. Het Verdrag is een Kaderverdrag en creëert derhalve geen rechtstreeks afdwingbare rechten en bevat geen concreet uitgewerkte verplichtingen. De Partijen verplichten zich ertoe om adequate maatregelen te treffen indien bestaande regelgeving niet toereikend is.

Nederland heeft zich gecommitteerd aan verschillende internationale erfgoedverdragen.[16] Verder heeft de Nederlandse overheid in de loop der tijd een wettelijk stelsel voor de erfgoedzorg in het leven geroepen. De wettelijke grondslagen van dit stelsel zijn onder andere te vinden in de Grondwet, de Kieswet en de Algemene wet bestuursrecht alsmede de in al genoemde Erfgoedwet, de Omgevingswet, de Wet op het specifiek cultuurbeleid, de Archiefwet 1995, de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen, de Monumentenwet BES en de Archiefwet BES. Zo wordt cultureel erfgoed in de Omgevingswet bijvoorbeeld erkend als een belangrijk onderdeel van de fysieke leefomgeving, waarvan het behoud moet worden geborgd (zie ook de beschouwing op artikel 8 van het Verdrag). De Wet versterking participatie op decentraal niveau vraagt provincies, gemeenten en waterschappen een participatieverordening op te stellen waarin wordt aangegeven hoe inwoners invloed kunnen uitoefenen op het beleid van de desbetreffende overheid; van beleidsvorming tot uitvoering en evaluatie. Deze wet voorziet ook in een uitdaagrecht, waarbij (erfgoed)gemeenschappen taken van de overheid kunnen overnemen, omdat zij die beter of goedkoper kunnen uitvoeren.

Bevorderen participatie in cultureel-erfgoedactiviteiten

Naast het mógen uitoefenen van het recht op cultureel erfgoed, vraagt artikel 5, aanhef en onder d, van het Verdrag aandacht voor het kúnnen uitoefenen van dit recht door het bevorderen van gunstige economische en sociale omstandigheden.

De regering vindt het belangrijk dat het cultuur- en erfgoedaanbod in Nederland voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk is. Dit doet de regering door het verstrekken van subsidies in het landelijke subsidiestelsel en het uitvoeren van programma’s en beleidslijnen op het gebied van cultuurbeoefening. Naast het Rijk spelen provincies en gemeenten een belangrijke rol in de publieke financiering. Ook het door

---

[15] Het ‘Cultuurconvenant 2022–2025’, ministerie van OCW – openbare lichamen Caribisch Nederland, is te vinden via https://www.rijksdienstcn.com/documenten/beleidsnotas/ocw/cultuurconvenant/2022-2025/index

[16] Zie paragraaf 1.3 Verband met bestaande verdragen.

musea zelf geïnitieerde systeem van de museumkaart heeft een positief effect op de toegankelijkheid van cultureel-erfgoedactiviteiten.

Digitale toegankelijkheid van cultureel erfgoed is sinds 2015 een speerpunt van het rijksbeleid (zie ook de beschouwing op artikel 14 van het Verdrag), omdat het cultureel erfgoed voor veel meer mensen toegankelijk maakt. Zo ontwikkelt de erfgoedsector binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed landelijke voorzieningen om cultureel erfgoed op digitale wijze voor iedereen zichtbaar en bruikbaar te maken.

Cultureel erfgoed en doelen van duurzame ontwikkeling, culturele diversiteit en hedendaagse creativiteit

In artikel 5, aanhef en onder e, van het Verdrag verbinden de Partijen zich ertoe om de bescherming van cultureel erfgoed te bevorderen als centrale factor in wederzijds versterkende doelen met duurzame ontwikkeling, culturele diversiteit en hedendaagse creativiteit.
Bij duurzame ontwikkeling kan bijvoorbeeld gedacht worden aan de specifieke aanpak in Nederland van het verduurzamen van monumenten. De opgave om te verduurzamen wordt erkend en tegelijkertijd worden de oplossingen afgestemd op de monumentale waarden. Bij culturele diversiteit kan gedacht worden aan het bevorderen van de bewustwording over het koloniale en slavernijverleden en het toevoegen van nieuwe perspectieven aan bestaande erfgoedopvattingen. Bij hedendaagse creativiteit kan gedacht worden aan het stimuleren van de ontwikkeling van culturele broedplaatsen in oude gebouwen.

Gastheerschap

In artikel 5, aanhef en onder f, van het Verdrag verbinden Partijen zich ertoe om de waarde te erkennen van al het cultureel erfgoed dat zich bevindt in gebieden die onder hun jurisdictie vallen, ongeacht de herkomst ervan.

Hierbij moet voor Nederland bijvoorbeeld gedacht worden aan vliegtuig- en scheepswrakken van andere landen uit de Tweede Wereldoorlog. Over de omgang met deze wrakken zijn of worden na ontdekking afspraken gemaakt met het land van herkomst.
Onderdeel van een ethische omgang met roerend cultureel erfgoed is ook de bereidheid om cultuurgoederen te restitueren die onvrijwillig zijn verloren door toedoen van het Naziregime of onder een koloniaal regime. Voor een zorgvuldige omgang met restitutieverzoeken is nationaal beleid geformuleerd.[17] Verzoeken worden behandeld door de Adviescommissie Restitutieverzoeken Cultuurgoederen en Tweede Wereldoorlog (Restitutiecommissie) of de Commissie Koloniale Collecties op basis van herkomstonderzoek naar de cultuurgoederen. Ook als onvrijwillig bezitsverlies niet is aangetoond, kan worden gerestitueerd op basis van culturele significantie en afweging van belangen.

Geïntegreerde strategieën

[17] Bijlage bij *Kamerstukken II* 2020/2021, 32820, nr. 405.

Afsluitend roept het Verdrag in artikel 5, aanhef en onder g, de Partijen op om strategieën te ontwikkelen waarmee een goede omgang met cultureel erfgoed integraal deel uitmaakt van beleid en regelgeving over bijvoorbeeld ruimtelijke, economische en sociale ontwikkelingen.

Een voorbeeld hiervan in Nederland is het opstellen van integrale omgevingsvisies door alle overheden op grond van de Omgevingswet. Daarin wordt een samenhangend toekomstbeeld geschetst op de fysieke leefomgeving. Cultureel erfgoed moet daarin integraal worden meegenomen en verbonden met andere opgaven. In dit verband kan gedacht worden aan toekomstig beleid voor klimaatadaptatie en de energietransitie; maatschappelijke opgaven die voor cultureel erfgoed grote gevolgen kunnen hebben.
In relatie tot sociale ontwikkelingen zijn er in Nederland nog nauwelijks geïntegreerde strategieën. In de Uitvoeringsagenda Faro heeft het erfgoedveld aangegeven dat een dergelijke verwevenheid met het sociaal domein wel wenselijk is. Hierbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan de wijkaanpak en beleid gericht op sociale cohesie, welzijn op recept en werkervaringsplaatsen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Artikel 6. Gevolgen van het Verdrag

Geen inperking van mensenrechten en fundamentele vrijheden

In artikel 6, aanhef en onder a, van het Verdrag wordt onderstreept dat het Verdrag niet zo mag worden uitgelegd dat mensenrechten en fundamentele vrijheden, zoals bijvoorbeeld vastgelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) (*Trb.* 1969, 99) en het op 4 november 1950 te Rome tot stand gekomen Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) (*Trb.* 1951, 154), worden beperkt of ondermijnd.

Gunstiger nationaal recht over cultureel erfgoed en andere verdragen gerespecteerd

Het Verdrag mag op grond van artikel 6, aanhef en onder b, van het Verdrag evenmin zo worden uitgelegd dat gunstigere bepalingen met betrekking tot cultureel erfgoed in andere nationale of internationale instrumenten nadelig worden beïnvloed. Zo staat het de Partijen vrij om wetten te behouden of te maken die verder gaan dan dit Verdrag.

Het Verdrag creëert geen rechtstreeks afdwingbare rechten

Tot slot benadrukt artikel 6, aanhef en onder c, van het Verdrag dat het Verdrag geen enkel afdwingbaar recht creëert met betrekking tot de erin behandelde onderwerpen. Dit kan uitsluitend door het uitvaardigen van wet- en regelgeving en beleidsmaatregelen binnen de nationale rechtsorde. Dit houdt in dat een burger zich niet rechtstreeks bij een rechter op de bepalingen van het Verdrag kan beroepen.[18]

---

[18] Zie paragraaf 5 Een ieder verbindende verdragsbepalingen.

Deel II - Bijdrage van cultureel erfgoed aan de samenleving en de menselijke ontwikkeling

Artikel 7. Cultureel erfgoed en dialoog

Artikel 7 van het Verdrag gaat over de noodzaak om met elkaar in gesprek te zijn over de verschillende waarden die mensen en gemeenschappen verbinden aan cultureel erfgoed en daarmee over de verschillende perspectieven en overtuigingen die daaraan ten grondslag liggen.
Op die manier kan cultureel erfgoed bijdragen aan een vreedzame samenleving die om kan gaan met conflicterende zienswijzen.

Aanmoedigen van reflectie

Artikel 7, aanhef en onder a, van het Verdrag vraagt Partijen reflectie aan te moedigen over de ethiek en methodes van het presenteren van cultureel erfgoed, met oog voor een diversiteit in interpretaties.

In de pluriforme samenleving die Nederland kenmerkt, is het belangrijk dat zoveel mogelijk mensen zich herkennen in en zich verbonden voelen met cultureel erfgoed, ongeacht hun culturele, religieuze of sociaaleconomische achtergrond, hun opleidingsniveau of bijvoorbeeld een fysieke of mentale beperking. Door mensen de mogelijkheid te bieden om verschillende interpretaties en eigen waarden aan hetzelfde erfgoed toe te kennen, draagt cultureel erfgoed bij aan een open en inclusieve samenleving.

Sinds de beleidsbrief ‘Cultuur in een Open Samenleving’ uit 2018 is het erkennen en hanteren van een meerstemmig perspectief dan ook een belangrijke leidraad voor de Nederlandse erfgoedsector.[19] Voorbeelden van omgaan met meerstemmigheid zijn inmiddels in de hele Nederlandse erfgoedsector te vinden. Zo hanteren bijvoorbeeld tal van culturele instellingen de Gedragscode Diversiteit en Inclusie (2019) en vertalen dit naar hun beleid, organisatie en activiteiten.[20] Archieven verzamelen en ontsluiten documenten en bronnen in samenwerking met erfgoedgemeenschappen wiens geschiedenis onderbelicht is gebleven. Het samenwerkingsverband ‘Musea bekennen Kleur’ onderzoekt actief hoe musea meer ruimte kunnen maken voor verschillende perspectieven en verhalen.[21]

Begeleiden maatschappelijke dialoog

In artikel 7, aanhef en onder b, van het Verdrag verbinden Partijen zich ertoe om bemiddelingsprocessen in te stellen voor situaties waarin verschillende gemeenschappen tegenstrijdige waarden verbinden aan hetzelfde cultureel erfgoed.

In Nederland komen meningsverschillen en conflicten over de betekenis en waarde van cultureel erfgoed ook voor. De Koninklijke Nederlandse

---

[19] Zie bijlage bij *Kamerstukken II* 2017/2018, 32820, nr. 221.
[20] Zie www.codedi.nl.
[21] Zie www.museabekennenkleur.nl.

Akademie van Wetenschappen (KNAW) bracht bijvoorbeeld het rapport *Wankele Sokkels* (2023) uit over omstreden standbeelden in de publieke ruimte.[22] Daarin adviseert de KNAW bijvoorbeeld om op lokaal niveau een visie op het 'herinneringslandschap' van de stad of regio te ontwikkelen, om ad-hoc oplossingen te vermijden. Op landelijk niveau pleit de KNAW voor het oprichten van een expertiseteam dat beleidsmakers en burgers kunnen raadplegen.
Bij immaterieel erfgoed kunnen er discussies ontstaan over tradities uit oogpunt van milieu, dierenwelzijn of respect voor de medemens. In Nederland kan het KIEN een dialoog ondersteunen over de verschillende gezichtspunten en wenselijkheid om tradities aan te passen aan hedendaagse maatstaven. Als het roerend cultureel erfgoed betreft, kunnen de musea die zijn aangesloten bij de Nederlandse Museumvereniging de hulp inroepen van de Ethische Commissie voor Musea. In het verleden heeft de commissie onder meer geadviseerd over kwesties als het herbegraven van schedels uit een collectie, over herkomstonderzoek en over afstoting van kunstwerken.

Kennis als bron voor wederzijds begrip
Artikel 7, aanhef en onder c, van het Verdrag verplicht Partijen ertoe kennis te ontwikkelen over cultureel erfgoed van alle culturele gemeenschappen, teneinde wederzijds begrip te bevorderen.

In Nederland hebben het Nationaal Museum van Wereldculturen en het daaraan verbonden "*Research Centre for Material Culture"* te Leiden hierin een belangrijke kennisfunctie. Ook andere musea vergroten hun kennis over cultureel erfgoed van uiteenlopende gemeenschappen. Daarnaast organiseren erfgoedgemeenschappen steeds vaker zelf activiteiten om het eigen erfgoedbewustzijn te vergroten en kennis te ontwikkelen. Zo is "*The Culture*", voortkomend uit de (afro-)diasporische stadscultuur, inmiddels een voor de cultuur- en erfgoedsector bekende culturele stroming.[23] Ook de oprichting van "*The Black Archives*" en het Moslim Archief zijn goede voorbeelden van initiatief uit gemeenschappen zelf.

Leven lang leren en opleiden
Artikel 7, aanhef en onder d, van het Verdrag verplicht Partijen ertoe de dialoog over cultureel erfgoed te integreren in onderwijs en scholing voor alle leeftijden. Dit aspect komt ook terug in artikel 13 van het Verdrag, dat gaat over cultureel erfgoed en kennis.
Specifiek als het gaat om de dialoog over culturele diversiteit is de introductie van het begrip '*erfgoedwijsheid*' door de Reinwardt Academie het vermelden waard. Erfgoedwijsheid staat voor een andere benadering van cultureel erfgoed in het onderwijs. Traditioneel wordt cultureel erfgoed gebruikt als een historische bron over hoe het vroeger was. Bij

[22] Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen, 'Wankele sokkels – omstreden monumenten in de openbare ruimte', KNAW 2023.
[23] Zie bijvoorbeeld het advies van de Nederlandse UNESCO Commissie 'On(ver)vangbaar – de innovatieve kracht van the culture', KNAW 2023, te vinden via https://unesco.nl/artikel/advies-onvervangbaar-de-innovatieve-kracht-van-the-culture.

erfgoedwijsheid is cultureel erfgoed een aanknopingspunt om met elkaar in gesprek te gaan, te leren een eigen mening te vormen en om te gaan met emoties en standpunten van anderen.

Artikel 8. Omgeving, erfgoed en kwaliteit van leven
Artikel 8 van het Verdrag gaat over de betekenis van cultureel erfgoed voor een evenwichtige en harmonieuze territoriale ontwikkeling.

De betekenis van cultureel erfgoed voor gebiedsontwikkeling
Artikel 8, aanhef en onder a, van het Verdrag wordt aandacht gevraagd voor de inzet van cultureel erfgoed als een verbindende waarde in processen van gebiedsontwikkeling waarin verschillende dimensies (ecologische, culturele, economische, sociale en culturele) samengebracht worden in één enkele ontwikkelingsstrategie.

Nederland heeft een lange traditie van het verbinden van de zorg voor cultureel erfgoed met ruimtelijke ordening en planvorming. Die werd formeel bekrachtigd in 1961 met de eerste Monumentenwet, waarmee rijksbeschermde stads- en dorpsgezichten en rijksmonumenten konden worden aangewezen. Daarna gingen stadsvernieuwing en monumentenzorg vaak hand in hand. Met de Nota Belvedere (1999) werd ingezet op cultuurhistorie – het verzamelbegrip van archeologie, gebouwd erfgoed en historische geografie – als inspiratiebron voor ruimtelijke ordening en ontwerp.[24] Conform het Verdrag van Valletta is ook het cultureel erfgoed in de bodem beter beschermd en geïntegreerd in het proces van ruimtelijke ordening. In de Visie Erfgoed en Ruimte (2011) werd cultureel erfgoed verbonden met grote ruimtelijke opgaven, als water en klimaat, duurzaamheid en energie, transitie landelijk gebied en de verstedelijking. Deze koers is sindsdien voortgezet, onder andere in de beleidsbrief Erfgoed Telt (2018).[25]

In Nederland is op 1 januari 2024 de Omgevingswet in werking getreden. Deze wet zet in op een integrale benadering van de fysieke leefomgeving. Eén van de belangen waarop de Omgevingswet ziet, is het behoud van cultureel erfgoed. De wet voorziet erin dat Rijk, provincies en gemeenten een omgevingsvisie vaststellen voor hun hele grondgebied. De omgevingsvisie is een samenhangend strategisch beleidsdocument, waarin de ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving voor de lange termijn worden vastgesteld. Het Rijk heeft dat gedaan in de Nationale Omgevingsvisie (2020). Deze wordt momenteel geactualiseerd, wat inmiddels heeft geleid tot een nieuwe Ontwerp-Nota Ruimte.[26] De Nationale Omgevingsvisie bevat ook de hoofdlijnen voor de ontwikkeling van het landelijk gebied, waar diverse grote maatschappelijke vragen en sectorale claims samenkomen (natuurherstel, transitie van de landbouw, wateropgaven, etc.). Dit met aandacht voor regionale identiteit, cultureel erfgoed en een goede leefomgevingskwaliteit.

---

[24] *Kamerstukken II* 1998/1999, 26663, nr. 2.
[25] Bijlage bij *Kamerstukken II* 2017/2018, 32820, nr. 248.
[26] Bijlage bij *Kamerstukken I* 2025/2026, 29435, K.

Op grond van de Omgevingswet hebben gemeenten via een instructieregel de opdracht om bij het vaststellen van het omgevingsplan rekening te houden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. In het omgevingsplan moeten regels gesteld worden ter bescherming van daarvoor in aanmerking komend cultureel erfgoed. Daarnaast volgt Nederland de Europese richtlijnen voor het opstellen van milieueffectrapportages (MER-richtlijn 2011/92 en Plan-MER-richtlijn 2001/42). Bij grote ruimtelijke plannen en projecten wordt in beeld gebracht wat de effecten zijn voor cultureel erfgoed en hoe negatieve effecten kunnen worden verminderd. Hiertoe heeft de RCE in februari 2025 een geactualiseerde Handreiking Cultureel erfgoed in mer-procedures gepubliceerd.[27]

Culturele en historische gelaagdheid
In artikel 8, aanhef en onder b, van het Verdrag wordt naast aandacht voor een integrale gebiedsontwikkeling, ook aandacht gevraagd voor de historische en culturele gelaagdheid van een gebied. In Nederland is het goed gebruik om deze gelaagdheid te erkennen bij de inventarisatie en waardering van cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving. Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in methodes als de gebiedsbiografie, het transformatiekader en de stadsgenese die de levensloop en ontwikkelrichtingen van een gebied in beeld brengen.

Sociale cohesie
Artikel 8, aanhef en onder c, van het Verdrag vraagt Partijen voorts een besef van gedeelde verantwoordelijkheid te stimuleren voor de plaatsen waar mensen leven, om zo – met gebruik van alle erfgoedaspecten van de culturele omgeving – de sociale cohesie in de samenleving te bevorderen. Hierbij kan gedacht worden aan zaken als leefbaarheid, wijkverbetering, sociale cohesie, integratie, welzijn, gezondheid, arbeidsparticipatie, openbare orde en veiligheid.

In de verkenningsfase naar de betekenis van het Verdrag heeft het brede erfgoedveld aangegeven dat in Nederland op dit vlak nog veel te winnen valt. Toch zijn er wel eerdere voorbeelden te vinden van de verbinding tussen de fysieke leefomgeving en het sociale domein. De Nederlandse monumentenzorg kende in de jaren zeventig, tachtig en negentig met de stadsvernieuwing en later de stedelijke vernieuwing zowel in (rijks)beleid als in de uitvoering op lokaal niveau een sterke verbinding met de verbetering van de woon- en leefomstandigheden in stadscentra, wijken en buurten. Dit kwam ook tot uiting in financiële arrangementen als het Stadsvernieuwingsfonds en het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing. In de huidige situatie zijn er nieuwe aanknopingspunten vanuit de Wijkaanpak (het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid). Cultureel erfgoed kan als plek van ontmoeting of als onderwerp van gesprek de relaties en samenwerking in wijk of buurt bevorderen. Cultureel erfgoed kan bijdragen aan het gevoel van thuis zijn

[27] RCE, ‘Handreiking Cultureel erfgoed in mer-procedures, RCE: februari 2025.

en verbondenheid met de omgeving, (juist) ook als die in verandering is. Zo wordt ook bijgedragen aan brede welvaart.

Hedendaagse toevoegingen
Gebiedsontwikkeling gaat meestal gepaard met ruimtelijke ingrepen. Artikel 8, aanhef en onder d, van het Verdrag vraagt deze ingrepen zo vorm te geven dat bestaande culturele waarden worden gerespecteerd en nieuwe ontwerpkwaliteit wordt toegevoegd. De creaties van vandaag vormen samen met de omgeving waarin zij worden ingepast, het cultureel erfgoed van morgen. Waar het gaat om ruimtelijke kwaliteit is er in Nederland een lange traditie van lokaal beleid, startend met de eerste Schoonheidscommissie in Amsterdam in 1898. Op dit moment zijn er bijna overal in het land geïntegreerde commissies voor ruimtelijke kwaliteit (voorheen welstand genoemd) en monumenten. In sommige gemeenten kennen deze commissies ook een of meer burgerleden.

Met hedendaagse toevoegingen voortbouwen aan, op en in bestaand cultureel erfgoed is in Nederland een gevestigde praktijk. Herbestemming van cultureel erfgoed wordt al jaren actief gestimuleerd, onder andere met subsidieregelingen, en heeft tot vele toonaangevende resultaten geleid. Op de hogere schaalniveaus is vanuit het Rijk met andere betrokken partijen gewerkt aan het programma Mooi Nederland, dat zich richt op het versterken van de ruimtelijke kwaliteit bij het aanpakken van de grote ruimtelijke opgaven.[28] Het programma gaat uit van de gedachte dat iedereen zich thuis en verbonden voelt met de eigen leefomgeving, en dat deze ook in de toekomst van hoge kwaliteit moet zijn.

Artikel 9. Duurzaam gebruik van het cultureel erfgoed
In artikel 9 van het Verdrag verbinden Partijen zich tot duurzaam behoud van cultureel erfgoed, terwijl het wordt ingezet voor of integraal deel uitmaakt van economische, politieke, sociale en culturele ontwikkelingen en van ruimtelijke ordening. De overheid is daarbij verantwoordelijk voor het creëren van zo gunstig mogelijke randvoorwaarden.

Bevorderen respect voor de integriteit van cultureel erfgoed
Artikel 9, aanhef en onder a, van het Verdrag roept Partijen op te waarborgen dat kennis van de culturele waarden onderdeel is van besluiten over verandering en de integriteit ervan te respecteren. Het begrip integriteit heeft hier betrekking op het geheel van waarden die mensen tot op heden hebben toegekend aan het cultureel erfgoed in kwestie, inclusief waarden die niet door iedereen gedeeld worden.

In de Nederlandse erfgoedpraktijk wordt dit beginsel in de erfgoedpraktijk al toegepast. Het komt onder meer tot uitdrukking in het instrument van de landschapsbiografie, dat belangrijke input levert voor omgevingsvisies. Een landschapsbiografie brengt de levensloop van een landschap in beeld en komt tot stand via interdisciplinaire samenwerking

[28] Zie de bijlage bij *Kamerstukken II* 2021/2022, 34682, nr. 100.

en is een kennisbron voor het opstellen van omgevingsvisies. Archeologen, cultuurhistorici, bouw- en architectuurhistorici, ecologen en historisch geografen werken voor het opstellen van een biografie geregeld samen met historische verenigingen en bewoners, die een rijke kennis hebben van de streek en de verhalen die daarbij horen.

Voor geregistreerde musea geldt dat zij volgens de Ethische Code voor Musea nauw samenwerken met de gemeenschappen waar de collecties vandaan komen en met de gemeenschappen voor wie zij werken. Denk bijvoorbeeld aan de presentatie van objecten uit koloniale collecties die voor de betrokken gemeenschappen nog steeds een religieuze waarde hebben.

Voor het werkterrein van de archieven geldt dat de Beroepscode voor archivarissen voorschrijft dat de archivaris de integriteit van het archiefmateriaal dient te beschermen en zo te garanderen dat het een betrouwbare getuigenis van het verleden blijft. De archivaris dient verder het archiefmateriaal op zijn waarde te schatten, te selecteren en te bewaren in zijn historische, wettelijke en administratieve context en de oorspronkelijke samenhang tussen de documenten te bewaren en zichtbaar te maken.[29]

In recente aanwijzingsprogramma's voor rijksmonumenten van de RCE wordt op verschillende manieren geëxperimenteerd met participatieve (besluitvormings)processen om een beter beeld te krijgen van het geheel aan waarden dat aan de monumenten wordt toegekend. Deze ervaringen worden meegenomen bij de besluitvorming over toekomstige programma's. Steeds zal in de aanwijzingsprogramma's expliciet worden gemaakt hoe de waardering en selectie van nieuw aan te wijzen monumenten en archeologische monumenten heeft plaatsgevonden en op welke wijze daarbij de participatie vorm krijgt.

Regelgeving die waarborgt dat kennis over cultureel erfgoed wordt meegewogen in besluitvormingsprocessen is met name zichtbaar bij gebouwd, aangelegd en archeologisch erfgoed. Op grond van de Omgevingswet zijn gemeenten bij het vaststellen van een omgevingsplan verplicht rekening te houden met cultureel erfgoed. Hiervoor moeten ze een inventarisatie en analyse (laten) maken van het binnen de gemeente aanwezige of te verwachten cultureel erfgoed en met de conclusies daarvan rekening te houden in het omgevingsplan. Hier ligt, naast de formele participatievereisten die gelden bij de vaststelling van het omgevingsplan, een kans om de kennis en ervaring van bewoners, historische verenigingen en andere organisaties al bij de inventarisatie te betrekken.

Ook als het gaat om veranderingen op kleinere schaal is er aandacht voor het behoud van cultureel erfgoed. De advisering van de RCE over aanvragen voor een omgevingsvergunning voor een

---

[29] Beroepscode voor archivarissen (januari 1997), te vinden via www.kvan.nl.

rijksmonumentenactiviteit berust altijd op het eigen, unieke verhaal van het rijksmonument. De RCE vindt het belangrijk daarbij ook de kennis van bewoners, belanghebbenden en andere groepen in de samenleving te benutten, omdat die bijdraagt aan een meervoudig perspectief op het verhaal en de betekenis van het rijksmonument.[30]

Omschrijven en bevorderen beginselen voor duurzaam beheer en aanmoedigen onderhoud

Artikel 9, aanhef en onder b, van het Verdrag vraagt Partijen om hun visie op duurzaam beheer van cultureel erfgoed kenbaar te maken en te blijven ontwikkelen in een voortdurend proces van onderzoek, debat, informatievoorziening en training.

In Nederland zijn opvattingen over duurzaam beheer van cultureel erfgoed voortdurend onderwerp van studie en gesprek. Deze uitgangspunten komen onder meer tot uiting in het denken over herbestemming van monumenten die hun oorspronkelijke functie hebben verloren. De praktijk blijft zich daarin ontwikkelen, bijvoorbeeld met het opstellen van kerkenvisies en boerderijenvisies op regionaal of gemeentelijk niveau, waarbij het opstellen van een toekomstvisie op een groter schaalniveau plaats heeft dan het individuele gebouw. Het besef groeit dat het behoud van monumenten en daarmee van het behoud van grondstoffen ook bijdraagt aan duurzaamheidsdoelen, zeker als deze bouwwerken ook energiezuiniger in het gebruik gemaakt kunnen worden. Daarnaast geven nieuwe ontwikkelingen zoals klimaatverandering aanleiding om hernieuwd na te denken over duurzaam beheer en ontwikkeling van cultureel erfgoed.

In het domein van roerend erfgoed is eenzelfde benadering zichtbaar. Gebruik van een object, letterlijk of door het te exposeren, is een manier om de waarde van cultureel erfgoed niet alleen te behouden, maar ook verder te ontwikkelen door kennis en waarde toe te voegen. Nederlandse musea zetten zich veelvuldig in voor zogeheten collectiemobiliteit, volgens de Code Bruikleenverkeer. Door collectiestukken in bruikleen te geven aan andere instellingen zijn deze vaker en op verschillende plekken toegankelijk, soms ook buiten musea. Collectiemobiliteit kan ook bestaan uit een herwaarderingstraject van de eigen collectie of het herplaatsen van een collectieonderdeel dat in een andere instelling beter tot zijn recht komt. Hiervoor is de Leidraad Afstoting Museale Objecten ontwikkeld. Om musea te ondersteunen in het optimaal benutten van hun collecties is bij het Mondriaan Fonds de doorlopende Regeling Collectiemobiliteit beschikbaar.[31]

Dit artikel vraagt Partijen daarnaast onderhoud te bevorderen voor de fysieke instandhouding van cultureel erfgoed. In Nederland voorzien de verschillende overheden in een uitgebreid stelsel van financiële

---

[30] RCE ‘ Uitgangspunten voor de adviespraktijk - Toepassing beoordelingsregels bij advisering over gebouwde en aangelegde rijksmonumenten’, RCE: september 2024.
[31] Te vinden via www.mondriaanfonds.nl.

ondersteuning van de eigenaren om onderhoud te bevorderen. Deze ondersteuning is veelal in de vorm van subsidies vormgegeven binnen de verschillende sectorale domeinen. Er zijn subsidieregelingen voor behoud van (gebouwde, aangelegde en archeologische) monumenten, overheden zijn verantwoordelijk voor de financiering van overheidsarchieven en voor de rijks-, provinciale en gemeentelijke musea. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor financiële ondersteuning via de Rijkscultuurfondsen, en het Nationaal Restauratiefonds. Voor onder meer immaterieel erfgoed, particuliere roerende collecties, mobiel erfgoed en mondelinge geschiedenis is er beperkte overheidsfinanciering.

Waarborgen dat algemene technische voorschriften cultureel erfgoed-inclusief zijn

Artikel 9, aanhef en onder c, van het Verdrag verplicht Partijen bij het opstellen van algemene technische voorschriften rekening te houden met specifieke vereisten voor behoud van cultureel erfgoed.

Ontwikkelingen in de Nederlandse samenleving vragen om regulering en monden soms uit in algemene technische voorschriften die ook cultureel erfgoed raken. Denk aan veiligheids- en kwaliteitseisen voor de bouw of voor verduurzaming. Zo zijn in het Besluit bouwwerken leefomgeving (Bbl) uitzonderingen opgenomen voor beschermde monumenten om de monumentale waarden te beschermen.[32] Daardoor kan worden afgeweken van de standaard (bouw)technische voorschriften, of zijn andere maar wel gelijkwaardige maatregelen toegestaan. Ook verduurzaming van monumenten is maatwerk. Dit maatwerk wordt met kennis en subsidies gestimuleerd. Technische voorschriften raken niet alleen gebouwd erfgoed, maar bijvoorbeeld ook mobiel en immaterieel erfgoed. Actuele discussies gaan bijvoorbeeld over milieutechnische eisen in relatie tot het behoud en gebruik van historische auto’s en schepen. Ook organisatoren van historische evenementen en tradities geven steeds vaker aan dat zij niet meer kunnen voldoen aan de huidige veiligheids- en milieuvoorschriften.

Bevorderen gebruik traditionele materialen, technieken en vaardigheden

Artikel 9, aanhef en onder d, van het Verdrag wil het gebruik stimuleren van traditionele materialen, technieken en vaardigheden, ook in hedendaagse toepassingen. Vraagstukken van nu vragen soms om kennis van toen.

Nederland kent in het museale domein verschillende instellingen die hun kennis over materialen en technieken inzetten voor hedendaagse maakprocessen. Het TextielMuseum in Tilburg biedt met zijn TextielLab een ontwikkelplek voor jonge talenten en gevestigde makers om met zowel ambachtelijke als moderne machines te experimenteren met verschillende technieken.

---

[32] Artikel 2.8 Bbl

De ontstaansgeschiedenis van het landschap of van oude stedelijke structuren kan inspiratie bieden voor het oplossen van actuele problemen. Een voorbeeld is de historische techniek van graslandbevloeiing die zorgt voor biodiversiteit en op de lijst van immaterieel erfgoed van Unesco is geplaatst.
Kennis van oude ambachten is in Nederland onderdeel van restauratie-opleidingen. In algemene zin is een punt van zorg dat te weinig nieuwe specialistische vakmensen worden opgeleid en er op diverse terreinen tekorten aan vaklieden zijn of dreigen te ontstaan.[33]

Bevorderen kwaliteit door stelsel van beroepskwalificaties en accreditatie

Artikel 9, aanhef en onder e, van het Verdrag wijst er op dat cultureel erfgoed alleen kan worden ingezet voor andere ontwikkelingen, als er ook zorg is voor een kwalitatief goede omgang met het cultureel erfgoed in dat proces.

In Nederland zijn hiervoor de internationale erfgoedverdragen leidend, zoals het Verdrag van Valletta en het Verdrag van Granada.[34] Voortkomend uit deze verdragen zijn bijvoorbeeld richtlijnen voor archeologisch onderzoek (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie) en bouwhistorisch onderzoek opgesteld, en richtlijnen voor partijen uit de restauratie-praktijk. Zo ontwikkelt en beheert de Stichting Erkende Restauratiekwaliteit Monumentenzorg in nauwe samenspraak met het erfgoedveld beoordelings- en uitvoeringsrichtlijnen voor onderhoud en restauratie van monumenten. Ook zijn er professionele kaders en beroepsnormen of zelfs accreditaties voor archeologen, architecten, landschapsarchitecten en stedenbouwkundigen. Voor archieven is er een ethische code en de beroepscode voor archivarissen.[35] Voor musea bestaat er eveneens een ethische code.[36] Verder wordt het handelen van erfgoedinstellingen in Nederland gereguleerd door gezamenlijke afspraken als de Governance Code Cultuur, de Code Diversiteit & Inclusie en de Fair Practice Code.[37]

Artikel 10. Cultureel erfgoed en economische activiteit

Bewustzijn economisch potentieel vergroten

Artikel 10, aanhef en onder a, van het Verdrag verplicht Partijen het bewustzijn van het economisch potentieel van cultureel erfgoed te

---

[33] Zie bijvoorbeeld:
www.en-maes.nl/portfolio/de-innovatieve-kracht-van-ambachten-vakmanschap-en-ontwerp/
www.cultureelerfgoed.nl/actueel/nieuws/2021/10/15/verkennend-onderzoek-naar-verbetering-van-restauratie-opleidingen-mbo
www.s-bb.nl/nieuws/groot-tekort-aan-vakmensen-in-nederland-zorgen-over-toekomst-vakmanschap/

[34] Zie paragraaf 1.3 Verband met bestaande verdragen.

[35] Beroepscode voor archivarissen (januari 1997), te vinden via www.kvan.nl.

[36] Zie The ICOM Code of Ethics for Museums, www.icom.museum/en/ en via www.ethischecodevoormusea.nl.

[37] Te vinden via www.cultuurparticipatie.nl.

vergroten en cultureel erfgoed te benutten voor een duurzame economische ontwikkeling van regionale en culturele gemeenschappen. Cultureel erfgoed is een bron van welvaart voor de gemeenschappen in Europa. De inzet voor economische ontwikkeling vergroot de kansen dat de culturele diversiteit van Europa in een tijd van globalisering behouden blijft en culturele gemeenschappen overleven.

Nederland heeft over het algemeen in het economisch beleid oog voor de economische potentie van cultureel erfgoed en een duurzame inzet hiervan voor regionale en stedelijke identiteit, toerisme & recreatie, de creatieve industrie, detailhandel en horeca, en het vestigingsklimaat voor kenniswerkers.[38] Dit artikel is vooral relevant voor krimpregio's in Europees Nederland en voor Caribisch Nederland. Cultureel erfgoed in de meest brede zin, materieel en immaterieel, is hier een welkome bron voor duurzame economische ontwikkeling.
Het Verdrag roept Partijen op het bewustzijn te bevorderen – wat is er, wat is de waarde ervan en hoe kunnen gemeenschappen die inzetten? Voor een duurzame economische ontwikkeling van cultureel erfgoed moeten echter ook de culturele infrastructuur, ambtelijke ondersteuning en toegang tot financiële middelen op niveau zijn. De regering en de openbare lichamen van Bonaire, Sint Eustatius en Saba hebben in september 2022 afspraken gemaakt, vastgelegd in een cultuurconvenant, om gezamenlijk de culturele infrastructuur te versterken. Dit moet worden bereikt door de samenwerking en kennisdeling tussen betrokkenen te stimuleren en de Rijkscultuurfondsen toegankelijker te maken voor aanvragers in het Caribische deel van Nederland. In 2024 is voor alle eilanden een geprioriteerde agenda opgesteld met acties om uitvoering te geven aan het convenant.[39]

In 2024 zijn daarnaast voor de vijfde tranche van de Regio Deals van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties de voorstellen van Saba en Sint Eustatius geselecteerd om verder te verkennen. De activiteiten van Sint Eustatius richten zich bijvoorbeeld binnen deze tranche onder meer op het inventariseren, conserveren en ontsluiten van cultureel, historisch en natuurlijk erfgoed als impuls voor toerisme en werkgelegenheid. Het voorstel van Saba richt zich onder meer op het bevorderen van sociale cohesie en welvaart door culturele evenementen die bijdragen aan een *sense of belonging*.[40]

Rekening houden met kwetsbaarheid cultureel erfgoed
Artikel 10, aanhef en onder b en c, van het Verdrag geeft aan dat in het economisch beleid wel rekening moet worden gehouden met het specifieke karakter, de intrinsieke waarden en een toekomst bestendig

[38] Zie onder meer *Kamerstukken II* 2021/2022, 26 419, nr. 96 en www.creatieve-industrie.nl.
[39] Het 'Cultuurconvenant 2022–2025', ministerie van OCW – openbare lichamen Caribisch Nederland, en de cultuuragenda's voor Saba, Sint Eustatius en Bonaire zijn te vinden via www.rijksdienstcn.com/onderwijs-cultuur-wetenschap/cultuur-en-media/cultuurconvenant-en-cultuuragenda.
[40] Zie de bijlagen bij *Kamerstukken II* 2023/2024, 29697, nr. 141.

gebruik van cultureel erfgoed. Het economisch gebruik mag het cultureel erfgoed niet in gevaar brengen, zodat het ook in de toekomst kan blijven dienen als bron voor economische ontwikkeling.

In Nederland is er geen specifiek beleid voor een toekomstbestendig economisch gebruik van cultureel erfgoed, anders dan maatregelen die toezien op bescherming en instandhouding voortkomend uit andere internationale erfgoedverdragen. Indien deze maatregelen niet toereikend zijn, bijvoorbeeld doordat erfgoedlocaties onder de voet worden gelopen door toeristen, worden oplossingen gezocht die passen bij de specifieke problematiek en schaal van de locatie. Dit kan op kleine schaal door het introduceren van bijvoorbeeld reserveringen met tijdslots voor bezoeken aan een museum of erfgoedlocatie, of spreiding van toeristen door in de marketing meer aandacht te besteden aan alternatieve bestemmingen in de regio.

Deel III.
Gedeelde verantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed en publieke participatie

Artikel 11. Organisatie van publieke verantwoordelijkheden voor cultureel erfgoed

Bevorderen geïntegreerde aanpak door overheden
Artikel 11, aanhef en onder a, van het Verdrag verplicht de Partijen om te zorgen voor een goede afstemming van overheidshandelen op alle overheidsniveaus en tussen alle beleidssectoren en beleidsterreinen.

In Nederland hebben Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen ieder een eigen verantwoordelijkheid voor de erfgoedzorg. Het Rijk stelt nationale kaders op, en draagt op onderdelen zorg voor financiering, kennis en advies. Provincies en gemeenten hebben bevoegdheden en taken op basis van nationale wetgeving, en zijn deels ook autonoom in wat zij wel of niet oppakken waar het gaat om de zorg voor cultureel erfgoed binnen hun grondgebied. Waterschappen hebben vooral te maken met cultureel erfgoed in de uitvoering van hun waterbeheertaken.

Om de afstemming tussen de verschillende overheden te bevorderen is het cultuur- en erfgoedbeleid dan ook regelmatig onderwerp van bestuurlijk overleg tussen Rijk, IPO en VNG. Input voor dit overleg wordt onder meer geleverd door beleidsevaluaties, monitoring, toezicht en handhaving. Hiervoor zijn instrumenten ontwikkeld zoals de Erfgoedmonitor (RCE) en de Erfgoedbalans.[41] Ook de Inspectie voor Overheidsinformatie en Erfgoed brengt met regelmaat rapportages uit over haar bevindingen.[42] Daarnaast oefenen de provincies

[41] Te vinden via www.erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl.
[42] Zie ook www.inspectie-oe.nl.

interbestuurlijk toezicht uit op de uitoefening van erfgoedtaken door gemeenten.[43]

In de Bestuurlijke afspraken cultuurbeoefening 2025-2028 hebben het ministerie van OCW, IPO en VNG afgesproken samen de verdere implementatie van het Verdrag vorm te geven. Dit zal de integraliteit binnen het erfgoedveld verder bevorderen, evenals de mogelijkheden om over en door sectoren heen nieuwe vragen aan de orde te stellen en daarvoor praktische oplossingen te vinden.[44]

Versterken samenwerking door ontwikkeling wettelijke, financiële en professionele kaders

Artikel 11, aanhef en onder b, van het Verdrag verplicht Partijen goede randvoorwaarden, in de vorm van wettelijke, professionele en financiële kaders, in te richten om de samenwerking tussen overheden en samenleving te versterken.

Bij de verschillende sectoren in het erfgoedveld in Nederland is sprake van een wisselend samenspel tussen overheid, markt en publiek. In de ene sector is de overheid meer zelf aan zet (archieven), en in andere is de overheid meer regulerend of faciliterend (monumenten, musea). Zo zijn de eigenaren van monumenten zelf als eerste verantwoordelijk voor de instandhouding van hun monument. De overheid reguleert via een vergunningenstelsel en ondersteunt met subsidies, kennis en advies. Bij archeologie wordt het opgraven voornamelijk uitgevoerd door de markt, binnen door de overheid gestelde kaders en een certificeringsstelsel.

Dit samenspel is onderwerp van debat zodra de zorgvuldige omgang met cultureel erfgoed in het geding is of betrokkenen zich buitengesloten voelen door bijvoorbeeld beperkende regelgeving. In de zorg voor gebouwde monumenten heeft dit in de afgelopen jaren geleid tot zelfregulering van restauratiebedrijven met een stelsel van richtlijnen en certificering. Terwijl in de archeologie door vrijwillige (maritieme) archeologen wordt gepleit voor meer wettelijke mogelijkheden om een bijdrage te kunnen leveren aan archeologisch onderzoek.

Op het gebied van financiering wordt een brede dialoog gevoerd over de toegankelijkheid van subsidieregelingen. Onderwerp van gesprek zijn bijvoorbeeld het doe-vermogen om een projectplan op te stellen en de door veel fondsen gehanteerde verplichting dat aanvragers een rechtspersoon moeten zijn. Verkend wordt daarnaast hoe gemeenschappen meer zeggenschap kunnen krijgen in de opzet van regelingen en de besteding van de middelen, en hoe relaties meer vanuit vertrouwen kunnen worden vormgegeven, het zogeheten *participatory & trust based grantmaking*.

---

[43] Zie het rapport van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed, ’Een lappendeken. Zicht op toezicht door provincies. Actueel overzicht van de invulling van het interbestuurlijk toezicht domein monumenten en archeologie door provincies’ , bijlage bij *Kamerstukken II* 2020/2021, 32820, nr. 411.
[44] Bestuurlijke afspraken cultuurbeoefening 2025-2028, *Stb.* 2025, 1757.

Innovatieve werkwijzen ontwikkelen
Artikel 11, aanhef en onder c, van het Verdrag bepaalt dat overheden het voortouw moeten nemen om de mogelijkheden voor samenwerking verder te ontwikkelen.
Het Verdrag is tijdens de verkenningsfase door het Nederlandse erfgoedveld benoemd als kans om de samenwerking tussen overheid en samenleving te versterken. Zo zijn in Nederland bijvoorbeeld onder de vlag van de Uitvoeringsagenda Faro verschillende initiatieven ingediend om nieuwe wegen te verkennen, zoals de toepassing van een burgerberaad voor belangrijke erfgoedkwesties.

Respecteren en aanmoedigen van vrijwillige initiatieven
Artikel 11, aanhef en onder d, van het Verdrag roept op vrijwillige initiatieven aan te moedigen. In Nederland zetten veel mensen zich van oudsher vrijwillig in voor cultureel erfgoed. Zij zijn de drijvende kracht achter bloemencorso's, houden de molens draaiende, onderhouden de lokale kerk, etc. En verzamelaars van voorwerpen van geschiedenis en kunst dragen met schenkingen, (langdurige) bruiklenen en legaten actief bij aan de collectievorming van musea. Om groepen erfgoedvrijwilligers in het zonnetje te zetten, is op nationaal niveau de Erfgoedvrijwilligersprijs in het leven geroepen.

Musea, archieven en andere erfgoedinstellingen hebben vaak voorzieningen, in de vorm van bijvoorbeeld een vrijwilligerscoördinator, opleidingen, verzekeringen of vergoedingen voor vrijwilligers. Inhoudelijke ondersteuning vindt plaats door organisaties zoals de provinciale erfgoedhuizen (verenigd in Stichting OPEN) en het Platform Leer je Erfgoed van de ErfgoedAcademie. Een kanttekening daarbij is hiermee overwegend de georganiseerde en bekende vrijwilligers(organisaties) worden bereikt. De provinciale erfgoedhuizen nemen de afgelopen jaren een meer actieve rol op zich om contact te leggen met meer erfgoedgemeenschappen. Dit sluit ook aan bij de oproep van de Nederlandse Unesco Commissie om de diversiteit aan cultuuruitingen in Nederland beleidsmatig te waarderen en veel meer te benutten.[45]

Aanmoedigen van niet-gouvernementele organisaties
Artikel 11, aanhef en onder e, van het Verdrag gaat over het in positie brengen van niet-gouvernementele organisaties om actie te ondernemen in het algemeen belang. In Nederland voorziet het wettelijk stelsel in het algemeen in mogelijkheden voor inspraak, bezwaar en beroep voor niet-gouvernementele organisaties bij besluiten en beslissingen die betrekking hebben op het behoud (of het juist niet behouden) van cultureel erfgoed.

[45] Zie bijvoorbeeld het advies van de Nederlandse UNESCO Commissie 'On(ver)vangbaar – de innovatieve kracht van the culture', KNAW 2023, te vinden via https://unesco.nl/artikel/advies-onvervangbaar-de-innovatieve-kracht-van-the-culture.

Artikel 12. Toegang tot cultureel erfgoed en democratische participatie

Democratische participatie en meerstemmig perspectief

Artikel 12, aanhef en onder a, van het Verdrag verplicht Partijen om deelname van eenieder aan te moedigen aan alle aspecten van de erfgoedzorg: van beleid tot dagelijkse praktijk, als er kansen liggen, maar ook als het schuurt, of er lastige keuzes gemaakt moeten worden en prioriteiten gesteld. In artikel 12, aanhef en onder b, van het Verdrag wordt vervolgens door de Partijen benadrukt dat daarbij rekening moet worden gehouden met verschillende perspectieven op hetzelfde erfgoed en met gemeenschappen die zich met dit cultureel erfgoed identificeren.

Nederland heeft een lange traditie van maatschappelijke betrokkenheid bij de erfgoedzorg. De oorsprong van de erfgoedzorg is zelfs te vinden in betrokken burgers die zich vrijwillig inzetten voor het behoud en openstellen van cultureel erfgoed. Burgerinitiatief lag en ligt ten grondslag aan tal van museale collecties, de oprichting van organisaties als Natuurmonumenten en Heemschut, of van gerenommeerde archieven als IHLIA-LGBTI Heritage, Atria en de Black Archives, de herbestemming van monumenten, etc. In de afgelopen decennia is ingezet op regulering en professionalisering van de erfgoedzorg en daarmee is de rol van overheden en erfgoedprofessionals sterk toegenomen. Het Verdrag is een aanleiding om een nieuwe balans te vinden in het samenspel tussen overheid en samenleving en in de relatie tussen professionals en burgerexperts bij de omgang met cultureel erfgoed.

Democratische participatie bij erfgoedbeleid

In Nederland is over het algemeen sprake van participatie bij de vorming van erfgoedbeleid. Het Rijk en decentrale overheden vragen input uit de samenleving om de beleidsrichting te bepalen en bieden mogelijkheden voor inspraak op conceptbeleid. Op rijksniveau is de ondertekening van het Verdrag een voorbeeld van participatieve beleidsvorming. Drie jaar lang is eerst met bekende en tot dan toe nog niet bekende partners in het erfgoedveld verkend wat de betekenis van het Verdrag voor Nederland kan zijn en hoe het erfgoedveld hier zelf invulling aan wil geven. Op basis hiervan is samen met partners een eerste uitvoeringsagenda opgesteld.[46]

Nederland kent verschillende wettelijke voorschriften die democratische participatie stimuleren.
Hierbij moet bijvoorbeeld gedacht worden aan de reeds genoemde Wet versterking participatie op decentraal niveau of aan de Archiefwet. Het Archiefbesluit 1995 verplicht overheden bijvoorbeeld om bij de totstandkoming van het selectiebesluit een externe deskundige te betrekken die deskundig is op de relatie tussen overheid en burger en de betekenis van documenten voor deze relatie.[47] En de Omgevingswet vraagt decentrale overheden daarnaast om een participatienota op te

---

[46] *Kamerstukken II* 2022/2023, 32820, nr. 493.
[47] Artikel 3 Archiefbesluit 1995.

stellen waarin ze vastleggen op welke manier inwoners invloed kunnen uitoefenen op de inrichting van hun leefomgeving (van visie- en planvorming tot aan vergunningverlening). Cultureel erfgoed moet integraal deel uitmaken van de ruimtelijke inrichting.

Als het gaat om democratische participatie bij erfgoedbeleid, ligt hier een duidelijke relatie met artikel 4 en artikel 5, aanhef en onder c, van het Verdrag. Zoals geschetst bestaan er wettelijke bepalingen die het uitoefenen van het recht op cultureel erfgoed zoals omschreven in artikel 4 van het Verdrag mogelijk maken, passend bij de kern van dit artikel 12. Dat neemt niet weg dat in de praktijk (nog) niet iedereen zijn weg weet te vinden in het democratische systeem, of men te hoge drempels om deel te nemen ervaart, en zich mede daardoor niet gezien en gehoord voelt door de overheid.[48]

Democratische participatie bij erfgoedinstellingen
In de uitvoering van het beleid door erfgoedinstellingen is een groeiende trend waar te nemen van co-creatie en co-waardering. Archief- en museale instellingen nodigen bijvoorbeeld groepen in de samenleving uit om samen met hen tentoonstellingen vorm te geven rond cultureel erfgoed waarmee zij zich identificeren. Ook in collectiebeheer wordt steeds vaker de dialoog aangegaan met groepen in de samenleving: welke gebouwen in een gemeente moeten worden beschermd, welke objecten hebben zoveel zeggingskracht dat ze in de museale collectie moeten worden opgenomen, of welke verschillende betekenissen heeft een archief, gebouw of schilderij?

Erkenning van de rol van erfgoedvrijwilligers als partners en constructieve critici
In aanvulling op artikel 11, waarin het Verdrag de Partijen oproept vrijwillige initiatieven te stimuleren, vraagt artikel 12, aanhef en onder c, van het Verdrag aandacht voor de rol van vrijwilligers als samenwerkingspartner bij activiteiten en als constructieve critici bij beleidsvorming.

Mede dankzij de hoge organisatiegraad onder een deel van de erfgoedvrijwilligers hebben deze hun rol opgeëist, waarmee de rijksoverheid en de decentrale overheden in Nederland over het algemeen oog voor deze rollen van erfgoedvrijwilligers hebben. Zowel op lokaal, provinciaal als landelijk niveau zijn er vaak reguliere overleggen met bijvoorbeeld historische verenigingen, vrijwillige archeologen en particuliere musea. Er is invloed op beleidsvorming en op steeds meer plekken ook in de verdeling van schaarse middelen. Verbetering is mogelijk voor de betrokkenheid van vrijwilligers in het immateriële erfgoed. Hun contacten met overheden verlopen vaak langs de lijn van evenementenvergunningen, waardoor zij niet meteen in beeld zijn bij beleidsvorming op het gebied van cultureel erfgoed. De aanvaarding door

het gehele Koninkrijk van het UNESCO immaterieel erfgoed verdrag[49] heeft geleid tot een toenemend bewustzijn dat ook deze erfgoedgemeenschappen betrokken moeten worden. Ervaren knelpunten in de erfgoedzorg worden vaak programmatisch opgepakt door overheden in samenwerking met organisaties van erfgoedvrijwilligers. Een voorbeeld hiervan is de instelling van een herbestemmingsfonds voor boerderijen dat beheerd wordt door de stichting Agrarisch Erfgoed Nederland.[50] Ook wordt al jarenlang ingezet op een toekomst voor religieus erfgoed in samenwerking met lokale overheden, eigenaren, marktpartijen en vrijwilligers.[51]

Toegang tot erfgoed verbeteren
Artikel 12, aanhef en onder d, van het Verdrag verplicht Partijen stappen te ondernemen om toegang tot het cultureel erfgoed te verbeteren, teneinde bewustwording te bevorderen over de waarde ervan, de noodzaak het te onderhouden en te behouden en de voordelen die eruit kunnen voortvloeien. Het Verdrag vraagt hierbij specifiek aandacht voor groepen die nog niet of in mindere mate betrokken zijn bij de erfgoedzorg. Denk met name aan jongeren of mensen in een sociaal of economisch achtergestelde positie, maar ook aan groepen die zich nog niet of in mindere mate bewust zijn van hun mogelijkheden om betrokken te zijn bij de zorg voor hun cultureel erfgoed.

In Nederland stimuleert de regering toegang tot cultureel erfgoed via de Rijkscultuurfondsen en door middel van regelingen en programma's. Daarnaast is er sprake van zelfregulering in de erfgoedsector, een voorbeeld hiervan is de reeds genoemde Ethische Code voor Musea.[52] Hierin staat bijvoorbeeld dat musea nauw samenwerken met de gemeenschappen waar hun collecties vandaan komen, of de gemeenschappen waar zij dienstbaar aan zijn.

Artikel 13. Cultureel erfgoed en kennis
Dit artikel gaat over de noodzaak om cultureel erfgoed aan bod te laten komen in het onderwijs en in onderzoek.

Onderwijs primair en voortgezet onderwijs
Met artikel 13, aanhef en onder a, van het Verdrag verbinden de Partijen zich ertoe om de cultureel-erfgoeddimensie op te nemen in alle onderwijsniveaus, niet alleen als onderwerp van studie op zich, maar ook als rijke bron voor lessen over of studies naar andere onderwerpen.

Bijna alle basisschoolleerlingen krijgen in Nederland op de een of andere manier erfgoedonderwijs. Op basis van monitor data weten we dat bij nagenoeg alle basisscholen (96%) cultureel erfgoed aan bod komt in het onderwijs. In de meeste gevallen als onderdeel van geschiedenis of

---

[49] Zie paragraaf 1.3 Verband met bestaande verdragen.
[50] www.boerderijenfonds.nl.
[51] www.toekomstreligieuserfgoed.nl.
[52] Zie The ICOM Code of Ethics for Museums, www.icom.museum/en/ en via www.ethischecodevoormusea.nl.

aardrijkskunde (bij 69% van de scholen), of als onderdeel van het cultuuronderwijs (54% van de scholen), of in vakoverstijgende projecten en thema's (51%). Wel is er relatief gezien maar heel weinig tijd beschikbaar voor erfgoed in het lesprogramma.

Cultureel erfgoed is geen onderdeel van de verplichte kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Evenmin wordt het aangeboden als een apart (eindexamen)vak of is het onderdeel van examenprogramma's. Wel noemt kerndoel 40 van het leergebied Mens en Maatschappij 'het betrekken van de eigen cultuurhistorische omgeving'. Toch krijgen nagenoeg alle middelbare scholieren onderwijs in cultureel erfgoed. Op basis van monitor data weten we dat in 2017 91% en in 2022 89% van de scholen aangaf aandacht te besteden aan cultureel erfgoed. De kans is het grootst dat leerlingen erfgoedonderwijs krijgen als onderdeel van de kunstvakken (bij tweederde van de scholen) of als onderdeel van geschiedenis of aardrijkskunde (bij ruim de helft). In andere vakken of in vakoverstijgende projecten komt het bij veel minder scholen aan bod. De drie belangrijkste manieren waarop leerlingen in het voortgezet onderwijs in aanraking komen met erfgoedonderwijs is het bezoeken van musea (95% van de scholen), het bezoeken van monumenten (70% van de scholen) of door gebruik te maken van de cultuur-historische omgeving van de school (62% van de scholen). Veel minder krijgen leerlingen onderwijs over immaterieel erfgoed of worden archieven en archeologische monumenten bezocht.[53]

Onderwijs Erfgoedopleidingen MBO, HBO en WO
In artikel 13, aanhef en onder b, van het Verdrag verbinden de Partijen zich tot het sterker verbinden van cultureel-erfgoedonderwijs en het beroepsonderwijs.

In Nederland is er al een divers aanbod van erfgoedopleidingen op het MBO, HBO en WO. In de Uitvoeringsagenda Faro is aandacht voor verdere verankering van het Faro-gedachtegoed in deze erfgoedopleidingen. Deze opleidingen moeten de erfgoeddeskundigen van vandaag en morgen toerusten op participatieve processen in het brandpunt van maatschappelijke vraagstukken.
Onderwijsinstellingen willen de participatieve werkpraktijk een volwaardige plek geven in hun opleidingen. Door onder meer de praktijk zelf als leerplaats te benutten en samen te werken met andere (ook niet-erfgoed)opleidingen in het middelbaar- en hoger beroepsonderwijs (MBO en HBO) en het wetenschappelijk onderwijs (WO). Deels is de aanpassing van het onderwijs een verantwoordelijkheid van de opleidingen zelf, maar er is bij de opleidingen ook behoefte aan het samen oppakken van zaken en in deze ontwikkeling gesteund te worden. Het Faro-netwerk van

[53] De tekst in deze paragraaf is ontleend aan het onderzoeksrapport 'Kennissynthese cultuurbeoefening. Een verzameling van elf jaar Nederlands onderzoek', van het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LCKA), Utrecht, 2025. Zie aldaar paragraaf 3.1.3 en 3.1.10 voor gebruikte bronnen.

erfgoedopleidingen pakt bijvoorbeeld gezamenlijk de ontwikkeling van lesmateriaal en een minor erfgoedparticipatie op.[54]

Onderzoek
In artikel 13, aanhef en onder c, van het Verdrag verbinden Partijen zich tot het aanmoedigen van interdisciplinair onderzoek naar cultureel erfgoed, erfgoedgemeenschappen, de omgeving en hun onderlinge verband.

In Nederland staat het thema Cultureel Erfgoed in de Sectorplannen Sociale- en Geesteswetenschappen sinds 2018 centraal bij universiteiten in Nederland.[55] In de sectorplannen 2022/2023 ligt de focus op vraagstukken rond cultureel erfgoed en identiteit. Burgerwetenschap maakt het voor vrijwilligers mogelijk om mee te werken aan het verzamelen of ontsluiten van data voor de wetenschap. In de archeologie, historische geografie, archieven en collecties wordt al veel met deze aanpak gewerkt. Ook in door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) gefinancierd onderzoek zijn aanknopingspunten voor deze vraagstukken te vinden, met name in de Nationale Wetenschapsagenda (NWA)-lijn Levend verleden.[56] Het actuele thema waar onderzoekers, maatschappelijke organisaties en burgers samen aan gaan werken is ‘Plaatsen van waarden: contextbewust onderhandelen over de toekomst van historisch beladen plekken?’.[57]

De RCE heeft een rol in afstemming rond erfgoedonderzoek in Nederland, onder andere via de Nationale Onderzoeksraad Erfgoed. Voor de in artikel 13, onder c, genoemde aspecten interdisciplinair onderzoek naar cultureel erfgoed, erfgoedgemeenschappen, de omgeving en hun onderlinge verband wil de RCE deze rol ook vervullen. Daarbij moet ook oog zijn voor vragen vanuit de samenleving, bijvoorbeeld via erfgoedgemeenschappen. Een voorbeeld van een mechanisme binnen het archeologisch veld is het 13 Provinciën project.[58]

Onderwijs: bij- en nascholing
In artikel 13, aanhef en onder d, van het Verdrag verbinden de Partijen zich tot het aanmoedigen van voortdurende professionele ontwikkeling en de uitwisseling van kennis en vaardigheden, binnen en buiten het onderwijs.

---

[54] Idem.
[55] SSH-Raad, Sectorplannen 2022/2023m ’Samen vooruit – investeren in de basis voor wetenschappelijk onderzoek en onderwijs, versterken van de maatschappelijke veerkracht’ 1 februari 2023 & ’Prioriteiten voor de Geesteswetenschappen 2021-2026. Beide te vinden via www.sshraad.nl.
[56] Zie www.nwa-levendverleden.nl.
[57] Te vinden via www.nwo.nl/onderzoeksprogrammas/nationale-wetenschapsagenda/onderzoek-op-routes-door-consortia-orc/nwa-orc-2024/themas/plaatsen-van-waarden-contextbewust-onderhandelen-over-de-toekomst-van-historisch-beladen-plekken.
[58] Te vinden via www.cultureelerfgoed.nl.

In Nederland voorzien de onderwijsinstellingen, de provinciale erfgoedhuizen en bijvoorbeeld de ErfgoedAcademie in een divers aanbod voor professionele ontwikkeling van zowel beroepsmatige als vrijwillige erfgoedzorgers. Deze aanbieders passen hun aanbod aan in lijn met de uitgangspunten van het Verdrag. Aankomende en huidige erfgoedprofessionals hebben behoefte aan het ontwikkelen van kennis en vaardigheden voor de implementatie van het Verdrag. Erfgoedinstellingen, de ErfgoedAcademie en onderwijsinstellingen als de Open Universiteit zijn actief met na- en bijscholing op dit gebied. De Reinwardt Academie geeft bijvoorbeeld trainingen om professionals meer erfgoedwijs te maken met behulp van een emotienetwerken methodiek. Buitenschools zijn er voor diverse erfgoeddisciplines leertrajecten of werkplaatsen. Jongeren kunnen kennismaken met werken in het erfgoedveld dankzij projecten die zijn opgestart in het kader van het programma Maatschappelijke Diensttijd.

Artikel 14. Cultureel erfgoed en de informatiemaatschappij

Artikel 14 van het Verdrag verplicht Partijen om het gebruik van digitale technologie te ontwikkelen om de toegang tot cultureel erfgoed, en daarmee de voordelen die eruit voort kunnen vloeien, te verbeteren. Het artikel benoemt in de verschillende artikelleden een aantal aandachtspunten inzake de omgang met digitale technologie bij cultureel erfgoed.

In Nederland is de afgelopen jaren actief beleid gevoerd voor het houdbaar, zichtbaar en bruikbaar maken van digitaal erfgoed. Erfgoedinstellingen en andere erfgoedbetrokkenen zetten hier samen de schouders onder binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed (NDE). Digitaal cultureel erfgoed is cultureel erfgoed in digitale vorm. Het kan zowel gaan om gedigitaliseerd cultureel erfgoed, als om cultureel erfgoed dat van nature al digitaal is (*digital-born* erfgoed). Om digitaal erfgoed voor iedereen toegankelijk te maken wordt er stap voor stap gewerkt aan een landelijke digitale infrastructuur. Dat is een verzameling van afspraken, standaarden en voorzieningen waarmee allerlei soorten erfgoed aan elkaar verbonden kunnen worden.

Partners binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed stellen om de paar jaar gezamenlijk een nieuwe visie op met ambities en doelen voor de komende jaren; de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed (2025-2028). Deze strategie zet in op vier strategische doelen, waar iedereen aan bij kan dragen:

1. Naar een dataruimte voor cultureel erfgoed voor het hele Koninkrijk;
2. Naar brede bruikbaarheid van erfgoedinformatie;
3. Naar een duurzame aanpak van bron tot publiekstoepassing;
4. Werken vanuit een dynamisch erfgoedbegrip.[59]

Kwaliteit en diversiteit inhoud

Artikel 14, aanhef en onder a, van het Verdrag vraagt aandacht voor het risico dat de kwaliteit en culturele diversiteit van informatie door de inzet van digitale technologie onder druk komt te staan. Bijvoorbeeld omdat sommige systemen alleen kunnen werken met een beperkt aantal talen, of omdat ze eenzijdig inspelen op de voorkeuren van een dominante groep.

De partners in het Netwerk Digitaal Erfgoed zijn zich bewust van dit risico. Het centrale uitgangspunt bij het verbinden van cultureel erfgoed is het zogenaamde ‘delen vanuit de bron’.

---

[59] Uitgave van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Netwerk Digitaal Erfgoed, ‘Nationale Strategie Digitaal Erfgoed 2025-2028, november 2024.

Dit houdt in dat elke partij die erfgoedinformatie beheert (denk aan beschrijvingen van (museale) cultuurgoederen, monumenten, archiefstukken of publicaties), relevante informatie online deelt zonder dat er kwaliteitsverlies optreedt. Zo blijft de informatie die online beschikbaar is, altijd up-to-date, en komen nieuwe inzichten of perspectieven op het cultureel erfgoed snel voor iedereen beschikbaar.

Het vierde strategische doel in de Nationale Strategie Digitaal Erfgoed richt zich op het werken vanuit een dynamisch erfgoedbegrip, wat eveneens bijdraagt aan behoud van culturele diversiteit. De toelichting op dit artikel pleit voor een evenwichtige samenwerking tussen professionele erfgoedorganisaties en (erfgoed)gemeenschappen. Iedereen zou moeten kunnen meebeslissen over wat cultureel erfgoed is en hoe daarmee wordt omgegaan. De Uitvoeringsagenda Faro stimuleert daarom meer betrokkenheid en zeggenschap van gemeenschappen binnen het Netwerk Digitaal Erfgoed. Dit vereist ondersteuning van die gemeenschappen bij het gebruik van digitale hulpmiddelen en een betere benutting van hun kennis. Ook niet-institutionele erfgoedbronnen moeten een plek krijgen binnen het netwerk van verbonden cultureel erfgoed.[60]

Het is van belang om niet de collectie en de mogelijkheden van digitale technieken, maar de samenleving als belanghebbende centraal te stellen. Gemeenschappen dienen de ruimte te krijgen om de komende jaren digitaal te gaan werken en zo een bijdrage te leveren aan de inhoudelijke kwaliteit en diversiteit van de dataruimte voor cultureel erfgoed.

Internationaal compatibele normen
Artikel 14, aanhef en onder b, van het Verdrag roept op om niet ieder voor zich het wiel uit te vinden en om samen te werken aan compatibele normen. In Nederland gebeurt dit binnen het eerder genoemde Netwerk Digitaal Erfgoed, waarbinnen overheden, erfgoedinstellingen en gemeenschappen samenwerken. De partners in het netwerk onderhouden op hun beurt nauwe banden met internationale netwerken.

Bestrijding illegale handel in cultuurgoederen
Internationaal compatibele normen zijn ook van belang voor de bestrijding van illegale handel in cultuurgoederen. De toegenomen digitale beschikbaarheid van erfgoeddata maakt de vereiste zorgvuldigheidsafweging bij de handel in cultureel erfgoed transparanter en het vormt een belangrijke bron bij herkomstonderzoek. Het is echter ook goed om te kijken naar de potentiële risico’s van digitale zichtbaarheid van cultureel erfgoed voor de veiligheid en bescherming ervan.

Balans tussen toegankelijkheid en intellectuele eigendomsrechten
In artikel 14, aanhef en onder c, van het Verdrag wordt aandacht gevraagd voor het belang om cultureel erfgoed digitaal te ontsluiten voor educatieve doeleinden en voor het respecteren van intellectuele eigendomsrechten. In Nederland is ten aanzien van het vraagstuk van intellectuele eigendomsrechten het uitgangspunt om hierover heldere en transparante informatie te leveren. Het beslismodel *Regel je rechten*, een tool in beheer bij het Netwerk Digitaal Erfgoed, helpt beheerders van cultureel erfgoed om de rechtensituatie van erfgoedobjecten vast te stellen.

Behoud primaire, originele bron
In artikel 14, aanhef en onder d, van het Verdrag wordt aandacht gevraagd voor behoud en toegankelijkheid van het primaire bronmateriaal. Digitale kopieën zijn geen vervanging van het originele cultureel erfgoed. In Nederland is voor zowel *digital-born* als voor fysiek cultureel erfgoed authenticiteit over het algemeen een belangrijk criterium in de waardestelling. In de archiefsector is digitalisering in veel gevallen wel toegestaan en zelfs wenselijk om degradatie van papieren archieven te voorkomen en toegankelijkheid van de collecties te verbeteren. Waar nodig worden data overgezet op nieuwe eigentijdse digitale dragers.

---

[60] Idem, p. 19.

Deel IV - Monitoring en samenwerking

De artikelen 15 Verbintenissen van de Partijen, artikel 16 Monitoringmechanisme en artikel 17 Samenwerking bij follow-up activiteiten
In de artikelen 15, 16 en 17 van het Verdrag wordt uiteen gezet hoe de Partijen geacht worden internationaal samen te werken aan de doelstelling van het Verdrag. Daarbij wordt de nadruk gelegd op het monitoren van de implementatie als bron van prioriteiten voor gezamenlijke actie. Het Verdrag voorziet in een groep van deskundigen die hiermee wordt belast. Het Verdrag spoort voorts aan ook de nationale parlementen en de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa te betrekken bij de monitoring van de implementatie van het Verdrag. Hiervoor moeten Partijen samen een monitoringsfunctie ontwikkelen, afspraken maken over indicatoren en een gezamenlijk informatiesysteem beheren.

Door de aanvaarding van het Verdrag wordt Nederland onderdeel van het Europees Faro-erfgoednetwerk ("*the Faro Convention Network*") gericht op samenwerking en kennisuitwisseling. Dit gebeurt onder andere door middel van (digitale) themabijeenkomsten, congressen en de onderlinge uitwisseling van methodieken. Op de website van de Raad van Europa is een gemeenschappelijk kennisdomein ingericht.[61] Volgens de informatie op deze website identificeert het Faro-Conventienetwerk elk jaar een specifiek onderwerp en gebruikt dit als aanleiding om een studie en een evenement te organiseren om de aandacht te vestigen op het gebruik van de Faro-Conventie-aanpak en de rol van cultureel erfgoed bij het aanpakken van uitdagingen.

Nederland zet daarnaast ook zelf stappen in de ontwikkeling van indicatoren om de beginselen van het Verdrag te kunnen monitoren in eigen land. Via de Cultuurmonitor wordt bijvoorbeeld de praktijk en omvang van erfgoedbeoefening in Nederland op hoofdlijnen gevolgd. Daarnaast zijn er de afgelopen jaren drie deelonderzoeken uitgevoerd op specifieke aspecten van erfgoedbeoefening en beleid bij respectievelijk beoefenaars, organisaties en gemeenten:

- Aspecten van erfgoedbeoefening, via Monitor erfgoedbeoefening (RCE/KIEN). In aanvulling hierop zal ook de erfgoedbeoefening in Caribisch Nederland in beeld gebracht worden.
- Aspecten van aanbieders van erfgoedbeoefening (zoals musea, historische verenigingen, etc.), via Monitor erfgoedvrijwilligers (OPEN, eenmalige meting in 2023).
- Aspecten van erfgoedparticipatie-beleid bij gemeenten via de Monitor monumenten en archeologie gemeenten van de Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed.

De datasets van deze deelonderzoeken worden zo veel als mogelijk toegankelijk gemaakt via de Erfgoedmonitor van de RCE.[62]
De implementatie van het Verdrag in Nederland zal periodiek op een meer kwalitatieve manier worden gemonitord als onderdeel van de Erfgoedbalans.[63]
Met deze monitordata zal ook aansluiting gezocht worden bij Europese systemen van data-uitwisseling, zoals het "*Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe*".[64]

Deel V - Slotbepalingen

Artikelen 18 tot en met 23. Slotbepalingen
Artikel 18 (ondertekening en inwerkingtreding), artikel 19 (toetreding), artikel 20 (territoriale toepassing), artikel 21 (opzegging), artikel 22 (wijzigingen) en artikel 23

---

[61] https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-action-plan.
[62] Zie https://erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl.
[63] De Erfgoedbalans is de volgens artikel 1.3 van de Erfgoedwet voorgeschreven vierjaarlijkse rapport over de ontwikkeling van de staat van het cultureel erfgoed in Nederland.
[64] Zie voor het genoemde voorbeeld https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/compendium.

(kennisgevingen) bevatten de voor de door de Raad van Europa opgestelde voor verdragen gebruikelijke slotbepalingen die geen nadere toelichting behoeven.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
R.M. Letschert

De minister van Buitenlandse Zaken,
T.B.W. Berendsen